

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

یل 2 || ایوره -- ایول 1930 || ساره 7-8

بو ساندا:

- سیاسی بولم:
- 1 - تورکستانلیلهر نظر دقتیگه . « باش تورکستان »
 - 2 - روسیه ده ملیت مسئلهسی پیشیلگه نمی؟ باش مقاله
 - 3 - رحیم انعام توبه قیلدی، میچ .
 - 4 - سمدالله قاسیم محاکمه سی . ج ۰۴ .
 - 5 - ملی بلهرمه نلهر یتیشدیریش سیاسی . بیلگه ن
 - 6 - « شرق حقیقی » غازی تاسینگ موسقوا « ملی سیاسی » حقنده گی بر حقیقی . آن
 - 7 - قوروقچی بولماسا قورادا قابان قورسیلایدی توقتامش اوغلی
- ادبی بولم:
- 8 - مریخ بولدوزیگه (شعر) فطرت دهن
 - 9 - تیشقی خبرلهر .
 - 10 - یه گئی تورک لاین الیفباسی . آت کیلنر
 - 11 - تورکستاننگ بوکونگی حالی . (خصوصی مکتوبلهر دهن)
 - 12 - تورکستان خبرلهری .
 - 13 - بهرلین دهن خبر .

ئەۋلاد گۈزۈپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازىمىلار ئامبىرى

باش توستان

تورکستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

ساره 7-8

ایوره - ایول 1930

یل 2

تورکستان لیلهر نظر دقتیگه

پاریسده چقادرغان فرانسوزچه «ماتهن» غازیتاسی 17 ایون تارپخلی نومروسنده «ساویت حکومتی تورکستانده شدتلی مستملکه-چیلک سیاستی پوریتهدر.» سرلوحه لی بر مقاله نشر ایتگهن. بو مقاله ده سوز آراسندا، تورکستانلی اوقوچی افضل ننگ، بزگه معلوم بر سرگذشتندهن هم بحث ایتیلگهن:

تخمیناً 10 فچی آپریلارده افضل بک پیرلینده گی ساویت سفا-رتیگه چاقیریلغان. سفارتمده اونلی میخالسکی اسمنده بر ساویت مأموری قبول ایتگهن. افضل بک ننگ طلبه صفتی بلهن اوزیگستان حکومتیدهن آلوب تورگهن تأمیناتینگ کوپیدن کیسیلوب قالغاینلی وه اوننگ آغیر وضعیتده ایگه نینی ساویت سفارتی جوده یاخشی یلهر اییدی. چونکه بو اوقوچیلارنگ تأمیناتدان چقاریلغانلقلاری خبری سفارت آرقالی آلغان. اوننگ آغیر وضعیتینی یلگهن میخالسکی

افضل بك اگه بولشويك اصولنده پول تاپيش يوليني تكليف ايتگهن. ميخالسكى: اكر سز «ساويت گراژدانلغى وظيفه گز» نى اوتسه گز پول هم آلوب تورسز، ديگهن. افضل يكنگ: بو «ساويت گراژ- دانلغى وظيفه سى» نيمه ايكه نلگى حقنده گى سؤاليگه قارشو ميخا- لسكى اونگ توركستان ملي تشكىلاتى بلهن صيقى مناسبگه كير- يشيشينى، توركستان ياشلاريني تعقيب ايتيشينى وه توركستان ملي تشكىلاتى نشر ياتنگ قانداى يوللار بلهن مملكتگه كيرمه كده بولغا- نيني يلوب آليش وه باشقالارنى سويله گهن. بونگ اوستيگه «سز- ننگ قاي يردهن پول آلوب تورغانگزنى براو يلوب قويار ديب هيج قورقما گز. قارينداشلارم، آشنا- آغاييم پول وه مال يوبارادا ديب يوره بيره سز. پولنى ايسته ديگكز پول بلهن سز گه يقوزوب بيره رمز» ديگهن.

افضل بيك سفارت يورتنده قولوبلانغان اويده اوتوروب قارشو- سينا قولوبلانغان پولنى رد ايته آلمانغان. آلوب چيققانان سوڭايكنچى كون پوسته بلهن يه نه شو ميخالسكى ننگ اوز اسميگه قايتاروب يوبارغان. مه نه بر ساويت مامورينگ بو پرووا قاتورلق تشبثى شوندهى موفقيتسزلىق، شرمنده لك بلهن نتيجه له نكهن.

طبيعى ميخالسكى بر ماموردر. او اوزيگه بوبوريلگه ندهن باشقا، نهرسه نى قيلمايدر. توركستان ملي منفعتليريگه قارشو كوره شيش ساويت سياستينگ اساس ماده له رندهن بريدر. روس قيزيل اوردو- سنيگ قوتى بلهن يورتمزده حاكميتلهرينى ساقلاب توره درلهر. بوندهى ساتوب آليش، پرووا قاسيونلار بلهن ملي تشكىلاتمزنى بوز- ماچچى بولاد رلار. بعضاً بولشه ويكله رنگ شوندهى پرووا قاسيونلا- رندا موفق بولغانلارى هم بار. بعضى بر اخلاق وه سجيده سى ضعيف آدملار اونلهرننگ بو پرووا قاتورلىق تونلاقلارغا توشوب هم قالسالار هم عجب ايمه س. فقط بو سفر پرووا قاتور بولشه ويكله رنگ باشلا- رى قاتغ بر تاشغا تيكدى. اونلار قارشولارندا يوكسهك اخلاقلى

یورتی وه خلقینی یلوب، سیزوب سهوگن حقیقی بر تورکستان او-
غلینی کوردیلهر. او پرووا قاتور لارنگ افلاسی تکلیفله رینی قاپتاروب
یوزله ریگه اوردی.

افضل یکنگ بو طرز حرکتی باشقا بر قانچا تورکستانلیله ریگه
ههم یاخشی مثال بولسون ایدی.

مینگله ریچه روس طلبه سی تورکستان پولی بلن اوقوب یاتادر-
لارا (بو حقده توبه نده گی مخصوص مقاله گه باقیلسین) تورکستان
اوقوچیلارینگ ایسه نامیناتلاری کیسیلوب یا لغوز یورت وه خلقله-
ریگه خیانت ایثوب موسقوا اوچون پرووا قاتورلق ایتکه نله ری تقدیر-
ده گنه یول آلا بیلشله ری سویله نده در.

ای تورکستانلیله را بونی ایسیگزده توتینگ وه بولشه وپک
پرووا قاتور لارندان ساقلانگزا!

وطنداشگیز افضلنگ حرکننده ن عبرت آنگ. یورت وه
خلقگیز منفعتی اوچون گنه حرکت ایتنگ.

ههمه مزینگ اُگ مهم وه مقدس وظیفه مز یورت وه خلقمزنگ
منفعتیدر. بونده ن اوستون هیج بر نهرسه یوق وه بولماسون.

«یاش تورکستان»

روسیه ده ملیت مسئله سی بیدشیلگه نی؟

روسیه نی زیارت ایتکهن آوروپالی قوناقلاردان ساویتالار سیسته -
مینگ کور عاشقلاری یا لغوز غرب قومونیستله ری گنه ایمه س، ده مو -
قراتیق وه ملتچی سیاسی استقامتله رنگ یولچیمی بولغان بعضی سیاسیله ر
ههم نه ده شویمی یوقسه بیلگیلی بر اوی بله نی؟ روسیه ده ملتله ر
مسئله سینگ اُگ توغری یولده بیدشیلگه نلگینی سویله ب قویادرلار.
او جمله دن کیچه نله رده روسیه سیاحتنده ن قاییتوب بر کتاب نشر
ایتکهن آلمان ده نوقرات فرقه رئیس قوخ- وه زهر: «روسیه ده ملیت

مسئله‌سی جوډه ماهرانه وه ههر طرفنی راضی ایتەرلک بر مفهومده حل ایتلگه ندر « دیگه‌نی گه‌بی سوگ زمانلاردا روسیه‌گه باروب کیلوب بر تیزیم مقاله‌لەر نشر ایتکهن بر مشهور سیاسی وه تأریخناس عالمده روسیه‌ده‌گی ملیت مسئله‌سیگه دائر شو قویوده گیلهرنی بازادر :

« خلقینگ تورلولگی اعتباری بلهن ساویت ارنیونی آمریکا جهو- ریتلەر اتفاقی دن هم اوتوب کیتهدر . ساویت اتفاقی 200 دن آرتق ملتله‌رنی توپلاغاندر . حاکم خلق بولوب تورگهن روسلهرنگ اوزلهری معلوم اوچ قولغا آیریلادلار وه ههر برینگ اوزیگه مخصوص بر جمهوریتی بار . فقط بویوک روسلهرکیگ بر دائره‌نی تیللهری، زورلق- لاری، فرقه تشکیلاتلهری وه معین بر مقصد بلهن پروپاگاندا ایتوب اینوقسا آسیای روسیده‌گی غیر روس خلقلهرنگ روحنده بیرلهدیر- مه‌ک ایسته‌دیگه‌ری مارقسیم گه‌بی واسطه‌لهری بلهن اوز قوللازی آستیدا ساقلاماقدادلار .

بوکون روسیه‌ده ملیت مسئله‌سیگه تیغیز بر مسئله دیب قاراماسلق کیره‌ک . اساسی قانونده بو مسئله یتهلرک درجه‌ده آچیق وه یاخشی حل ایتلگه ندر . بوتون آروپانی تیره‌توب تورگهن اقلیت وه ملی مختاریت مسئله‌لهریگه روسیه‌ده هم اساسی قانون نقطه نظر ندهن همده عملده اگ یاخشی جواب بیریلگه ندر . ملی تاریشلار هیچ بولماغاندا آچیق صورته میدانگه چیقهای توره‌در . مرکزی اجرا قومنگ ایکنجی قاماراسی سانالغان ملتله ساویتی دولتنگ شو جهتی تووزوب باریش اوچون قوریلغان بولسا هم عملده هیچ بر تورلو اهمیت قازانا آمدادی . طبیعی بو قدر بلهن سوگ سوز ایتلدی دیمه‌ک هم بولایدیر . عجبیا تورلو تورلو ملتلهر حتی روسلقنگ تورلو قوللاری بو مختاریت بلهن گنه کفایه تله‌نهرلهری ایکنه؟ بولشیویزمنگ دائمی قالا بیلشی اوزی بر سؤال یرری بولغانی گه‌بی روس پروله‌تاریاتینگ بیش میلیوندان زیاده ناتارلار وه عمومیتله ساویتلار مملکتنده اسلاولاردان سوگره اگ مهم یرنی توتگهن تورک خلقلهرینگ اوستنده تأثیر قاندای بولور

ئۆلاد گۆرۆپینی

www.ewlat.org

www.uygurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي نەسەر ۋە قوليازملار ئامبىرى

ایکھن؟ بونیکله برابر بوکون روسیہ ده ملیت مسئلہسی آفتوئهل بر مسئله ایمهس « دیدر .

بوکونگی روسیہ ده ملیت مسئلہسی بیدشیلگه نمی؟ - سویله زیامه کده بولغان استقلال وه مختاریتله رنگ عملده یوقلیغینی ساویت دیکتاتورینگ اوزی سویله رکن وه میدانده بولغان ایش کورسه توب توردر ایکھن بز اونگ بارلیغندان بحث ایتسهک « خاندان زیاده خان طرفداری » بولوب کیتگن بواورمز . بوکونگی روسیہ ده هم ایسیکیسی که بی ایزمهک وه ایزیمه کدهن باشقا بر نهرسه یوق . یالغوز غیر روس ملتله اوستنده گی تضیققله بولشیویک روس روحنده قهار بر شکل آمش وه بوکا قارشو ملی مقاومتلرده آنتلی بر رنگ آمشدر . بوکونگی ساویت روسیہسی ایسی چارلق روسیہ سینگ تورلو اولکه لهرده تطبیق ایتدیگی سیا - سنگ مه تودینی ده شدتلی وه انقلابی بر توسگه کیریمه کدهن باشقا بر ایش کورمه دی . چارلق روسیہسی تورکستاننی معین بر تهله که گه تامان آلوب کیمه کده ایدی . بوکونگی روسیہ او سیاستنی حرف حرفیگه ، بر آزدا ظالمانه ، تطبیقدان باشقا بر ایش قیامادی . اونچون ایسکیده تورکستانده چارلق روسیہ سینگ حقیقی دوستی بولوب کورونه رنگ بر نفر تورکستانلی تاپلاماغانگز که بی بوکون ده بعضی ساتلیق آده ملار آیری توتیلسه حتی تورکستان قومونیستلهری ایچنده بر حقیقی ساویت روسیہسی دوستی تاپیش جوده قیندر . خلقنگ نظری بر تاماندا تورسون ، بوکون بر درگهانگ مریدلهری سانالغان ییرلی قومونیستلهر بلهن روس قومونیستلهری بر برله ریگه قطعياً اینا نمایدرلار . ییرلی قومونیست روس یولداشیغا « پان روسیست » ، « قولونیزاتور » که بی اسلمر تاققانی که بی ، روس قومونیستی ده ییرلی یولداشیننی « ملتچی » دیب عیبله یدر . ههر ایسی بر برینی آکداماق فکریده یوره ر ایکه نلهر ضررلی چیققان ، تالانغان خلق بولادر .

ملی مجادله نگ باشقا صحیفه لهرینی آچوب اوتورمه سدهن یالغوز شو ایکی صنف قومونیستلهرنگ آراسندا بولوب تورگن حادنه لهرنی گنه

كوزدهن كىچىره درگەن بولساق دا « روسىيە دە ملىت مەسىلەسىنىڭ ماھىرانە
 ۋە ھەر طرفى رازى ايتەرلىك بىر روھدە حل ايتلگەن » بولغانى
 فكىرىنىڭ ياڭلىشىلىغى آڭلاشىلغان ۋە بالعكس روسىيە دە ملىت مەسىلە -
 سىنىڭ قىزغىن بىر تارتىشما دورىدە بولغانلىغى آچىق كورىلىگەن بولور
 ايدى. ايسكىدە چار مىنىستىرلەر ئىزدەن بىرىسى « روسىيە بىرلىكىنىڭ يىگانە
 عاملى ۋە اساسى چارلىقنىڭ اوزىدىر » دىگەن ايدى. بو ايسە اونىڭ
 قھار پولىس ۋە ژاندارماسىنىڭ قانلى پنجهسى دىمەك ايدى. بوكونىكى
 ساويت روسىيەسىنىڭ بىرلىكى دە بوتون مىلتلەرنىڭ رازىلىغى ۋە آڭلاشماسى
 ايلە ايمەس، دىنيا تارىخىدە مىلى كورىلمەگەن چەقانىڭ قانلى پەنجهسى
 ۋە روس قىزىل عسكىرى سىلاھى بلەن تامين ايتىلوب توره در.

اگر توركىستان خلقى كەبى مىلى كورىلمەگەن ظلم آستىدا ايتكلە -
 مە كدە ۋە اون اوچ يىلدر قانلى مجادلە يورىتمە كدە بولغان بىر خلقنىڭ
 تاۋشى يىتەرلىك درجە دە چىقالماي، يەنە توغرىراق ايتكەندە - آوروپاغا
 قدر ايرىشە آلماي حتى موسقوۋاغا باروب قالغان آوروپالى قوناقلارنىڭ
 قولاقلارغا ايلىشە آلماي قالماقدا بولسا، اودە اونىڭ ظلم سدى بلەن
 اورالوب آلتىغان ۋە دائىمى قانلى بىر تەلكە قارشوسىندا توتىلگەندە ندر.
 آزوب يازوب توركىستانگە قدر باروب چىققان بىر آمىرىقالى مىھرىنىڭ
 « توركىستانلىلەر باشلارنى اىگمەگەنلەر » دىب يازغان تاثراتنى جىمىغە -

مزدە نىشر ايتكەن ايدىك (1)

بعضى آوروپالى ملتچى ۋە دەموقرات سىياسىلەرنىڭ دە ملىت
 مەسىلەسىنىڭ حلندە سوڭ غايە اولاراق توشوندىكىلەرى بوكونىكى
 ساويت ۋوسىيەسىدە ياشاغان اسىر مىلتلەرنىڭ حالى ايسە، بۇدە مىلى
 مەسىلەنىڭ حلندە آلفا ايمەس، كىرى كىتمەك دىمە كدر. بىز توركىستانلىلەر
 ساويت روسىيەسىنىڭ بىزگە تامين ايتىدىكى بو « بىختىارلىق » دان كۇبدەن
 ۋاز كىچوب قويغانمىز ۋە ھىچ بىر مىلتكە بوندى « بىختىارلىقنى » تىنى ھەم
 ايتىمىمىز. بىز ملىت مەسىلەسىنىڭ حقىقى مەفھۇمدە حلنى ۋە اوزىمىز

(1) « ياش توركىستان » نىڭ 3-4 سانىغا باقىڭىز.

اوچون ده بوتون آروپا ملتله ریگه نصیب بولغان مستقل یاشاش
«بختسزلغینی» ایسته یمز.

بزچه ملیت مسئلهسی هیچ حل ایتمه ی قالدان بر بیر بارسا او هم
روسیه در. بو کونگی روسیه ننگ بوزولیشیغا سبب بولادغان اساسی
عامللار ننگ بری ده شو ملتله مسئلهسی بولاجا قدر. آروپادا اقلیتله
مسئلهسی دیگن بر مسئله بار بولسا هم روسیه ده بو اقلیتله مسئله -
سیگه کیلگوچه حل ایتمیشی لازم بولغان بو بولک اولکه وه ملتله
مسئلهسی توره در. بو کونگه قدر کوریلگن تاریخی تجربه لهر، ملیت
مسئله سینگ یالغوز ههر ملتنگ اوز مقداراتیگه ایگه بولیشی یولیده
گنه حل ایتمه آلدراغینی کورسه ته در. هیچ بر ملت اوز اوستنده
حاکم بولوب کیلگن بر خلق بلن اوز مقداراتی اواره ده شریکک
ایته آلمایدیر. غایت طبیعی بر نه رسه در، که اسیر بولوب ایز بولوب کیلگن
بر ملت اوز حقیقی تام معنا سنده آلاق ایسته یدر. ههر بر حاکم ملت
افراد ی اوچون (کیم بولسا بولسون) باشقاسینگ اوستنده گی
حاکمیت نده ن کیچیش بر قدر آغیر کیله در. اونکچون بونله ننگ ایکیسی
بر بیرده اوتوروب ههر قاندا ی بر مسئله تی «ههر ایکی طرفی ده راضی
ایته رلک» بر رو حده حل ایته آلماسلار. بونکچون اگ مهم شرط
حاکم بولوب کیلگن ملت آدمه رنده زور بالق روحینگ کیتگن
بولیشی کیره ک، که بوده اسیر ملتله آیر بولوب کیتگنده ن سوگ کیله -
درگن بر احوال رو حیه در.

بزچه ملیت مسئلهسی بوتون خلقله ننگ اوز ملی مقدارنله ریگه
حقیقی مفهومده ایگه بولیشلاری بلن گنه حل ایتمیگن بولادر.
بو توغریده ساویتلار روسیه سیده عملده بر آدم ده آتیله ماغاندر. بوتون
غیر روس ملتله بو یولده حرکت ایتمه کده لهر؛ روسله رده اون ی
اؤلدیرمه ک اوچون تیریشیب یانادرلار. طبیعی حقیقت اولدیر بیلمه س.
دنیا ننگ ههر تامانیدا استقامتینی توغری آلوب کیله نده بولغان بو
مسئله ننگ حرارتینی ساویت ایمپه ریومی ده کیچیرمه ک مجبوریت نده در.

روسىيە بۇ جەھەتتەن ئاڭ سۆڭكە قالغان بىر يېرى بولغانى اوچون اونىڭ
حرارەتتى باشقۇلارنىڭ بۇكۇندەن كىيىن كىچىرەجە كلەرى حرارەتكە نىسبەتەن
آرتىغراق بولسا كىرەك .

توركىستان ملتىچىلىكى نقتە نۇزۇچە توركىستان مىسئەسى يالغۇز
«توركىستان توركىستانلىلەر بىكۇدر» شىعارىنىڭ تىحقى بلەنگە اساسدەن
حل ايتىلگەن بولادۇر . بۇكۇنگى قانلى كۇرەشلەر بۇ مقدس شىعارنىڭ
تىحقى اوچۇندۇر .

رحيم انعام توبە قىلدى

«قىزىل تاشكەندلى افندىلەر» رحيم انعام توبە قىلدى دىب كەتتە
نمايشلەر قىلماقدالار . رحيم انعامنىڭ توبە مەكتۇبى تاشكەنددە چىققا .
درغان روسچە «پراودا ووستوكا» غازىتاسىنىڭ 30 نچى ماى نومۇرو .
سەندە باسىلوب چىقىدى . بۇ مەكتۇبە «چىت بىر بۇرچە كەدە كىچىرگەن
4 يىللىق سۇرگۇن حىياتى رحيم انعامنىڭ «ساغلىغىنى» وە «شەخسى
منفەتى» متضرر ايتكەندەن سوڭ اونىڭ ، فرقه وە اونىڭ مەركىزى
قۇمىشەسى عمۇمى يولنىڭ («باش چىزىغى» نىڭ) توغرىلىغى قىاعت
ابدەسەنى بىرگە ئىنى «كۇرەمز .

رحيم انعام فرقه بلەن آراسى بوزولغاندان سوڭ توركىستاننىڭ
اوزىك قىسمىندە ھەر جەھەتتەن ئاڭ آرقادا قالغان قاشقادرىا ولايتىگە
سۇرۇلگەن ايدى . قاشقادرىا ايسە فرقه وە مەركىز قۇمىشەسى عمۇمى
يولنىڭ تامامىلە تىطبق ايتىلىپ بىتمەگەن بىر يىرىدۇر . توركىستاندە فرقه
يولنىڭ يۇرەگى دىمەك بولغان بىر اصلاحاتى قاشقادرىا ولايتىندە
بەجەرىلمەگەن . رحيم انعام مەنە شو يىردە اوتۇروب «فرقه نىڭ
قىشلاقدا سۇرمايەدارلىك كوكىنى قۇرۇتىش وە مۇشتۇم زۇرلارنىڭ
بىر يىش يۇلندەگى حر كەلەرىنىڭ توغرى» وە «روس فرقه سىنىك سۇساي .
لېزمگە تامان مظفرانە آدىملار ايلە كىتمە كەدە» بولغانىغا قىاعتلانغان .

بوندىن تورت يىل ايلگەرى رحيم انعام بو سياستنىڭ مرکزىدە
 اونى اوز قولى بلەن اوتكەزۈچىلەر ايچىدە ايدى. او زمان بو سيا-
 ستگە قارشو پروتەست يىلدىرگەن حتى بو سياستنى توركىستان
 دىھقانلارى، زىخمتكشلىرى اوچون ضررلى، اولدىروچى دىب
 تاپقان ايدى. شو اعتراض اوچون دە 4 يىللەر سورگونىدە يوردى.
 انعام 4 يىل قاشقادرىا، وه «عمومى فرقه يولى» چىزىقى خارچىدە
 قالدى، اوز «ساغلىغىنى» يوقاندى، «شخصى منفعى» متضرر بولدى.
 بو آرادا بوندىن 4 يىل بورون ضررلى، اولدىرىچى تاپدىقى وه
 اونگە قارشو كورەشدىگى «عمومى فرقه يولى» توغرى بولوب
 قالدى. رحيم انعام حادثەسى كەبى وقەلەر بولشەويك فرقهسى
 تارىخىدە آز كوريلگەن نەرسەلەر ايمەس. مىنگلەرچە كىچىك
 شخصيتلەر دەن قطعى نظر قومونىست اينتەرناسيونالى مرکزىك زىيىسى
 زىنوويەف، بولشەويك فرقهسىنىڭ «باش نظرياتچىسى» بوخارين
 حتى «داھى دىبەلك درجەدە» بولغان رادەك كەبى شخصيتلەر دە
 عمومى فرقه يولدىن چىقوب كىتىلەر. بونلەرنىڭ بر قىسمى يەنە
 «فرقه يولى» گە قايتوب كىلدىلەر. سورگون جايىگە انعام گنە
 ايمەس، زىنوويەف، رادەكلەر ھەم چىدى آلامادىلار. اونىڭچون،
 كىچىك گنە انعامنىڭ وقىلە تو كوروب كىتگەن يولىگە قايتادان
 كىلىب اوتوريشى بزچە شايدان تعجب بر وقە ايمەس.

رحيم انعام فرقهسى بلەن آراسى بوزولغاندان سوڭ توركىستاننىڭ
 كەتتە موقىتلىرىدەن بحث ايتەدر. او بو موقىتلىرىدەن بر نىچەسنى
 كورسەتو يىرنە خارجدە گى (چوقاي، شكورى) وه داخلدە گى
 صنقى دوشمانلار بلەن كورەشنى كوچەيترو تىوش دىيگنە كىچەدر.
 مەن اوزىنىڭ، بوكونكى توركىستان خلقى اوستىدە زور بلەن
 حاكىمىت سوروب تورگەن ھەر آدىمدا مستملەكە چىلك وه حاكىمىت
 شوونىزمى كورسەتوب، توركىستان خلقى اوچون «تاياق» وه
 «قىرغىن» (يوغروم) لار حاضر لاپ يورگەن يات بر قونگە كىسكىن

قارشو بولغانىمنى آچىق اعلان ايتوب كىتىشى لازىم تابامەن. تور كىستاندەن روس قىزىل اوردوسى چىقوب كىتسىن، تور- كىستان دەقان ۋە يوموشچىلەرىگە اوز مقدراتلەرى ۋە اوز دولت تشكىلاتلارى حقندە اوز ايستەكلەرىنى حر صورندە سويلەش امكا. نىتى بىر يىلسىن. مەن، مصطفى چوقاي اوغلى، تور كىستان زحمتكش خلقىنىڭ اوز رايى، آرزوسى بلەن قورولغان اداره گە اوز ايستەگىم بلەن خدمت ايتىشكە ۋە بوتون فكر داشلەرىمنى بو اداره اطرافندە بىرلەشش اوچون چاقىرىشقا حاضر مەن. اگر او زمان تور كىستان محنتكشلىرى اوز مىلى دولتلىرى اوچون ساويت سىستەمىنى ساپلا. سالار مەندە اڭ قىلغى صداقت بلەن بو حكومتكە خدمت ايتىشكە سوز بىرە مەن.

ققط مەن يورتىمنى باسوب، اىزىب ياتغان، اوزىكىنى اوروب، قازاقنى قىروب، تاجىك، قىرغىز، تور كەمەن، تارانچىنى تالاب پور. گەن قانخور يات بر قوتنىڭ دوشمانى بولماي ھىچ تورا آلمايمەن. رحىم انعام ۋە قىلغى اوزىنىڭ «فرقەنىڭ بىرلىلەشتىش سىياسىتى تنقىد ايتو حر كىتىگە توشمە كچى بولغانىنى» ياڭلش دىپ تاپادر. دقت ايتسە گز او تنقىدنىڭ اوزىنى ايمەس، «تنقىد حر كىتىگە توشمە. كچى بولغانىنى» گە نا توغرى تاپادر.

«پراودا ۋوستوكا» غازىتاسىنىڭ رحىم انعام توبە نامەسى يازىلغان نومروسىنىڭ، باش مقاله سىندە توبە نەدە كىلەرنى اوقىمىز: «بىرلى، مىلى مەخسەلەرنىڭ مقدارىنى آرتىرىش (بىنى بىرلىلەشتىر- ېش) پروگراممى محلى شرايط بلەن اوىمە يدەر گەن درجە دە كىتىڭ، اونى ايشلەب يوزە گە چىقارىش اوچون تطىبق ايتىلگەن مە تود ايسە اساسدەن بىرلىلەر گە قارشو».

بوتون اوزىنىڭ، قازاق، تور كەمەن، قىرغىز مىلى فرقە قومىتە. لەرى ۋە اونلەرنىڭ باشندا تور گەن موسقوا قاراۋولى — اورتا آسيا بىوروسى — يالغز اورتا حاللى دەقاننىڭ گە ايمەس، يارلى

دهقاننگ هم قاراشینی یلگله شده یا گلشقا نلقلارینی تصدیق ایتب
 اوزله رینی سیاسی ماسقارا قلیب اوتور و پدیرلر. رحیم انعام ایسه
 «ساغلیغندان» وه اوز «شخصی منفعتی» ننگ ضرر کوزگه نندن
 شکایت ایتوب اوزاق سورگون ییری قاشقادر یاده اوتوروب، شو
 احمق ماسقارا سیاستی اوچون «مظفر» فرقه سنی تبریکله ب، یوره در.
 رحیم انعام ننگ توبه مکتوبی «پراودا ووستوکا» غازیتاسی
 اداره سنی، یعنی اورنا آسیا بیوروسینی جوده سویوتروب، انعام دهن
 راضی قیلوب یوبارغان.

او غازیتا: «رحیم انعام، سعد و قاص وه صادق قاشقادر چیقشلاریننگ
 چوقای غا بر قانچا خیالار توغدیروب بیرگه نلکله ری وه اونگ بو
 چیقشلارنی بر قانچا که تته پروبله ملر چیقاریش اوچون فائدا لانغای
 هیچ کیم اوچون یاشیرین ایسه س. قومونیزم فرقه سیننگ رهبرلگی
 آستندا کیتمه کنده بولغان پروله تاریات، کوچلی پروله تار حرکتی
 سوسیالیزم قورولوشی یولداگی بوتون مانعارنی یقیب، ایزیب
 چوقایلارننگ بوتون خیالارینی یقماقعا طرف کیتمه کنده در» دیدر.
 طبیعی مهن انعام ننگ چیقیشینی استفاده ایتدم. فقط اونی هیچ بر
 قاندا ای که تته پروبله م بله ن باغلامادم وه اوندهن هیچ بر تورلو خیال
 ههم چیقارمادم. بزنگ امید وه پلانلاریمز (بولشه ویکله رچه خیال)
 هیچ بر آیریم قومونیسته ننگ چیغیشیغا، نه قدر مهم بولسا ههم،
 باغلی ایسه سدر. او موسقوا حاکمیتننگ تورکستانده کون کونده ن
 آرتیق اوچره شمه کنده بولغان «ملی مقاومت» ننگ اوسیشنده در. بو
 حقیقتنی بولشه ویکله رنگ اوزله ری ههم انکار ایتمه یدرلر. تور-
 کستان غازیتا لارینی تعقیب ایسه گز ههر آدیما ملتچیلکننگ اوسیشی
 درجه سنی کورسه ته درگن مثالله رده ن اونله رچه سیگه اوچره یسز.
 حاستا «شخصی منفعتی» متضرر بولغان انعام ایسه تور ت ییل
 ایلگه ری تاشلاب کیتدیگی «فرقه یولی» که قایتوب کیلدی. لاکن
 بونگه قارشو اونله رچه انعاملار فرقه قاتار لارینی تاشلاب چیقوب

كيتيديلەر ۋە كېتە ياتوبدرلەر. طبعىي، تور كىستانىڭ مىلى منافعى نقتىئە نىزىندەن يەنە دە كوپراق ياشلارنىڭ فرقه قول آستىدان چىقوب، كېتىشى فائىدە لىراق بولور ايدى. انعام كەبى روخا ۋە جىسا چوروب، خاستا لايوب قالغانلارنىڭ چىدى آلماي قايىوب كېتىشى بىزنىڭ ايمىز كە ۋە يورتمزنىڭ استقبالى، قورتولوشى يولدا بولغان غايە ۋە حر- كىتمز كە ذرە قدر تاثير ايتمەيدىر.

ايسكەرمە: يەڭگى گنە اوز يولنى تاشلاب فرقه يولىگە كىلگەن رحيم انعامگە اورتا آسيا بيوروسى خائىنانە بر وظيفە تكليف ايتەدر. «پراودا ووستوكا» غازىتاسى انعامگە آتاب يازغان مدحىسى سوغىدە اونگە چاقىمچىلىق قىلىشنى، يعنى بوكونگە چە فرقه عليهندە كى فكر- لەرى آچىلماي قالغان ايسكى فكر داشلارنى آچىب پىرىشنى تكليف ايتەدر. انعام تسليم بولغان بر كېشى. او ايمىدى قايتا آلماس. اوزىنى تسليم ايتكەنى كەبى كىچە كى فكر داشلارنى ھەم ساتىشقا مجبور بولاجق. مەنە «فرقه خط حر كى» كە بويسىنماقنىڭ منطقى دە بوندىن گنە عبارتدر.

۲۰ چ

سعد الله قاسمى حاكىمىسى

- بهاقتا لار دە نىرى سمر قندە بر قانچا «ساويت حكومتى دوشما- نلارى» حاكىم ايتلمە كەدر. بو تىسكە رىچى عىبدارلەر كىملەردى؟
- 1 - اوزىكىستان عالى محكمەسىنىڭ بورونىش رېئىسى سعد الله قاسمى
 - 2 - شو محكمەنىڭ بورونىش مدعى عمومىسى (پراكورور) بدر- الدين شريف،
 - 3 - تاشكند خلق محكمەسى رېئىسى مىرساعت ذاكىر،
 - 4 - مىرزاچول خلق حاكىمى ابراھىم خوجا،
 - 5 - تاشكندلى بر باى نصرالدين عليم،
 - 6 - تاشكندلى سوداگەرلەردەن اكبر سمىعجان لەر.

باشد اگی تورت مأمورینگ گناهارلی «عمومی فرقه یولینی»
صواگئی ایکی عییلینگ منسوب اولدوقلاری دوشمان صنفینگ
فائدهسیگه بوروب یوبارغانلاریدر.

ساویت محکمه لرنده پرووا قاتور شاهدلردهن کیگ صورتده
استفاده ایتمهك که بی چرکین بر خصوصیت بار.

سمرقند محاکمه سنده ده بوندای پرووا قاتور شاهدلرنینگ هیچ
بر که میلگی کورولمه دی. بونلاردهن بریسی «باش گناهارک»
سعدالله قاسیم نینگ بوتون «گناهارلینی» برابر قیلغان وه حال
حاضرده تاشکند دائیره سی محکمه سینینگ رئیس عیسی محمد اوغلی
دیگن بر کشیدر. طبیعی اونگ بو کونگی توتوب اوتورگن پیری-
ده پرووا قاتورلینی اوچون آغان مکافاتیدان باشقا بر نهرسه ایمه س.
شونگ که بی ساتقین، پرووا قاتورلاردان قابل، اسحاق قاری
شمسی، عابد سعید وه باشقالار انصافلهرینی ساتیب، قانارلاشوب
مکافات کوتوب توره درلهر. محاکمه حقنده تاشکند وه سمرقند
غازیتا لارینگ بیرگن معلوما تله ریگه قاراغاندا اونلر اوزلهرینگ ده
میوبلهر بلن برابر 1918-1922 نچی ییللرده منسوب بولوندقلاری
«محلی تورکچی» وه «پان اسلامیت» تشکیلاتلهریگه چه آچوب
پیرمه کله ایمدیک ساتمینلق، پرووا قاتورلق وظیفه لهرینی کمال صداقت
بلن پیریگه یتیرگه نلهر.

سعدالله قاسیم نینگ «پان تورکیستک» بلن اوستیگه توشکهن
«گناهارینگ» سیاسی درجه سنی اونگه عیب قیلوب آیتلغان توبنده گی
بر نقطه جوده یاخشی ایضاح ایته در: «او، سعدالله، بر کره، تصادفاً
ایسکی تاشکندده تورکستان مختاریت حکومتی اعضالهرندهن وه
تیسکه ریچی مصطفی چوقای اوغلی نینگ فکرداشی عبیدالله خواجه-
نیک هم بولوندی بی بر «گپ» که اشتراک ایتوب قالغان» ایکن.
(روسچه «پراودا ووستوکا» 30 IV 3).

پرووا قاتورلارینگ محکمه ده گی شهادتله ری «چوقای وه باشقا-

الارتىك مغنوى رهبرلىكى آستىدا بولغان باسماچىلىقنىڭ ئىقتىسادى ۋە سىياسىي ھىقەن مىھروم ايتلىگەن توركىستان بوزرو آزيستىك عمومى عكس الانقلابىي ھاركتى بولغانىنى « قاتىدان اثبات ۋە تاكىد ايتكەن بولغان. (« قىزىل» اوزبىكىستان» 29. IV. 30)

مەن بو يىردە توركىستان باسماچىلىق ھاركتىنىڭ چىقىشى ۋە اونىڭ اجتماعىي اساسلەرى اوستىندە تارتىشوب اوتورمەيمەن. چونكە بو ھاركتىنىڭ عمومى توركىستان خىلقىنىڭ ساويت علىھدارلىقى چىقىشى بولغانىنى ساويت مىنبەلەرى كىرەلەر بلەن تصدىق ايتوب اوتورەدزىلەر. بو يىردە بزىنىك نظر دقتىزنى ، بولشەۋىزىمنىڭ اىڭ كوب ۋىعتىگە ھاكم بولغان بر دورەدە آلتا سورگەن اىڭ مھم اثىرلەرنەن بولغان «پان توركىزم» ۋە «پان اسلامىزم» لەرنىڭ بو كون ساويت ھىكمەسى قارشوسىندا براۋلەرنىڭ گناھى كەبى چىقاريلوب قويىلىشى ، جلب ايتەدر.

مىھكمە مضبىتەلەرنەن انور ، ھال پاشا ۋە عمومىتەلە توركىضاپتلە- رىنىڭ اسملەرى كوب گنە كورولەدر. ھەمدە «پان توركىزم» ، «پان اسلامىزم» نى ، عموم شىرقەدە ، آىنوقسا روسىيە بوپوندىرىغىداغى توركى اولكەلەرنەن ساويت ھىكومىتىگە قارشو قورولغان بر پلان كور- سەتەب ، بو پلانىنى شو توركىضاپتلەرنىڭ اويلاپ چىقارغان ياشىرىن نەرسەسى قىلوب گنە كورسەتمە كچى بولادىلار.

بو قانداى اىكى يوزلىك !!؟

بو براۋغرى ياخود بر قاراچىنىڭ شىخسى مىلكىك امنىتىدەن ۋە يادە ساتقىن بر فاشىھنىڭ ھاتون اخلاقىدەن ھىت ايتىشەن فرقسىدر.

آولچە توركىستاندە عمومىتەلە ساويتلەرتىت ادارەسندە بولغان توركلەر آراسىندا چىققان «پان توركىزم» توغرىسىدە بر اىضاحات پىروب كىتىش كىرەك. بو تاماندا چىققان «پان توركىزم» يالغوز روسىيە داخلىدە كى ھەمدە قاسپى دىگىزىنىڭ او طرفىدە كى تور-

كله نرى توپلاش فكرندن گنه عبارت بولغان. بو مسئله 1919 نچى يىلى يازنده تاشكندده توبلانغان «مسلمان قومونىست تشكىلاتلارى» قونغره سنده قويلغان ايدى. قيزىل موسقوا آگه تله رىنگ تائىرى آستندا بولغان بو قونغره «تورك اوروقلهرىنگ تاتار، باشقرد، قىر-غز، قازاق، اوزبىك، توركمهن وه باشقالارغا بولونشالارىنى بىترىب، اونلهرىنگ ههممه سنى تاريخى عمومى «تورك» اسمى بلهن ساويت روسيه نىگ حمايه سى آستندا بولغان توركستان سوسىيالىست ساويت جمهورىتى بايراغى آستىغا توپلاش» قارزىنى بىرگهن ايدى. بر آز كوچ-قوانلهرىنى توپلاغاندان سوڭ، بولشه ويكلهر باشلادقلارى بو «پان توركىزم» اويونىنگ تهلكه سنى كوروب قالدىلاردا حتى مىلى وه اقتصادى جهتلهردهن بر بولغان توركستانىنگ اوزىنى بر قانچا «مستقل قبيله» جمهورىتلهرىگه آسرا باشلادىلار. طبىبى بو سواڭى حركت هبچ بر صورت بلهن بولشه ويكلهرىنگ اىلك «قهر-مانلق» بىللهرنده ايتدىكلهرى «اويونلهرىنگ» مسؤلىتنى آزالتا آلمايدير. ايمدى «پان اسلامىزم» گه كىچمه من. بو مسئله ده ساويتلهرىنگ مسؤلىتنى يهنه ده كاتتاراق. شو باشداناق بر نىچه مهم اسملهرنى كور-سه توب كىتمه كىچى بولامهن. ساويت مركزىنىنگ توركستانده گى برنچى وكىلى اوزىنى «پان اسلامىست» تائىب يورگهن عارف كله وله يه ف ايدى. بو كشى توركستانده يوروتدىگى ساويت پروپا-غانداسىنى هميشه قرآنكه اساسلاندىروب يوروتكه نى كه بى «بولداش له نىن وه استالين» نىگ سوزلهرىگه سويكه نوب ساويت روسيه سىنك بوتون مسلمانلهرىنگ اينگلىز اىمپه رىاليزمىگه قارشو كوره شلهرىده وه اونلهرىنگ اوز آرا بىرله شىشلهرىگه ياردهم اىته جه گىنى پروپاغاندا ايتهر ايدى.

مه نه هندستان «پان اسلامىستى» مولوى محمد بركت الله با موسقوا قومىسارلار شوراسىگه «عموم مسلمان خلقلهرىنگ منفعتى» حقتده لايحه تقدىم اىنگهن شو مولوى بركت الله ايمه سنى ايدى؟

مولوی طرفدوڼ امنضالانوب تاشکنده گي «اشتر اکیون» غازیتاسنده چیقغان بیاتامه «پان اسلامیزم» بولمسان نیمه ایدی؟ بولشه ویک انقلابیکه چه قایزه ویله ننگ افغانستانده گي «پان اسلامیزم» وکیلی بولغان شو مولوی قومونست ایترناسیونالینگ وکیلی سایلاش شو پان اسلامیتلک شرفی اوچون ایمه سمی؟ 1919 نچی ییل موسقوادهن تورکستانگه جونه گهن «قیزیل شرق» واغونی ایچنده گي هیئت «پان اسلامیتلک» پروباغانداسی یوروتمه دیمی؟ سعدالله قاسیم محاکمه سنده ده اسمی کیچمه کده بولغان موسی یگی شو واغوندا- گي هیئتنگ اڭ مهم بر شخصیتی ایمه سمی ایدی؟

انور، جمال پاشا لار وه باشقا تورک ضابطلاری روسیه گه وه قسماً تورکستانگه قالای کیلوب قالدیلار؟ اوله رنی ساویت حکوم- متینگ اوزی چاقیرمادیمی؟ 1920 نچی ییلی باکوده توپلانغان «شرق خلقلهری قورولتاینده» گي انور پاشانگ «مراکش، جزائر، تونس، طرابلس، مصر، عربستان وه هندستان انقلابچی تشکیلاتله- ری نامندهن» بولغان مآندانینی زیناویف بله ن استالیندهن باشقا کیم یهسه گهن ایدی؟ موسقوا پولی بله ن او یرده تشکیل ایتیلگهن یو- قازیدا سویله ننگن «مسلمان اولکه لهری انقلابچی تشکیلاتلهری» «پان اسلامیزم» ده ن باشقا قاندا ی بر غایه تعقیب ایتهر ایدی؟ انور پاشا بولهرنی «پان اسلامیزم» دان باشقا قاندا ی بر غایه بایراغی استیدا توپلی آلا ر ایدی؟

ساویت دولت نشریاتی نامانیدان چیقاریلغان «یه گي تورکیه یولی» نام کتابده، غازی مصطفی کمال خاطرله ریتنگ «باشلانغیج»- نده، بولشه ویک پروفه سسورلارندان غ. کرائین «پان اسلامیزم» حرکتینی یورگیزمه ک اوچون 1918-1919 نچی ییللرده تورکستانده کوب پروباغاندا «ادیاتی» ننگ تارالغانینی تصدیق ایتمه کده در: («باشلانغیج» ننگ 36 نچی صحیفه سیگه باقکر).

آفغانستان اوردوسی اصلاحاتیجی صفتنی تاشیغان جمال پاشا

قاندای قیلوب افغانستانگه باروب چیقدی؟ اونگه تاشکندهن کو-
شکه گه چه مخصوص واغون حاضرالاب بیر گن ساویت حکومتینگ
اوزی ایمه سمی ایدی؟ مهن 1922 نچی ییلی آوروپادا جمال پاشا
بلهن کوروشگه نیمنی بو کونگی که بی ایسله یمن. او کشی او زمان
هم ساویت حکومتینگ «نشئه لی» سوزله ری بلهن مست بولوب،
روس بولشه ویکله ری بلهن مسلمان دنیاسینگ برله شگن قوتله ری
هندستانده اینگلیز ایمپریالیزمنی یقادی، دیگن امیدلرده یوره
ایدی.

مه نه وقتيله شو محلی «پان تورکیزم» وه عالمشول «پان اسلا-
میزم» پلانلارینگ مؤسسله ری بولغان موسقوا پرووا قانورلاری او-
یون قیلوب اوز توزاقلاریغا توشیروب آلدقلاری بر نیچه اهمیتسز
قوغورچاقلارنی شو عیب بلهن محاکمه ائمه کده درلهر.
بر زمانلر موسقوانینگ اوز سوزی وه تعلیماتی بلهن جمال، انور
پاشالارینگ بایراغی آستیندا سورو کله نگن «اویونچاقلار»، بو کون
«ساویت حکومتینگ دوشمانلاری» بولوب قالغانلاری که بی، روس
بولشه ویکله رینگ سوزله ریگه احمقچه سیگه اینانیشلاری یوزیده ن
بو کون اوزله ری اولوم جزاسی قارشوسندا توره درلهر.
سعدالله قاسیم «تیسکه ریچی مصطفی چوقای» نگ بر فکر داشی
بلهن بر گه پده اوتوروب قالب عفو ایتیلمه س بر گناه قیلغان. مه نه
سزگه مه نم قولیمدا «یولدش» چیچهرین، قاراخان وه مادام قارا-
خان که بی مسؤل «باشلوقلارینگ» انور بلهن برابر آلدیرغان
رسمله ری!!

قاسیم لار ساویت حکومتینگ بولی بلهن قورولغان وه اونگ
قاراماغیدا بولغان «پان اسلامیزم» وه یاده ساویت آگه تله رینگ
میدانگه چیقاردیقلاری محلی «تورکچیلک» حرکتله ریگه اشتراکنک
(اگرده اولر حقیقتاً بو تشکیله تله رغا اشتراک ایتگن بولسالار)
«ساویت حکومتیکه صنفی دوشمانلق» بولوب قالغانی بیلمه یدرلهر!

بونی يالغوز موسقوا بولشه ويكلهري وه اونلەرنىڭ ياللانغان پرووا-
قاتور آگە تىلەرى شاهدلارى گنە يىلەدرلەر.

تورکستانده مىلى سياستنىڭ صنفى استقامتى بوزىشەن سويلە-
يدرلەر. اگر سز ساويت مركزى اجرا قومىنىڭ 4 نچى سەسەسى
مضبطلەرىنى كوزدەن كىچىرسە گز درحال تورکستانده پرولەتار
دىكتاتوراسىنىڭ روس پرولەتارى دىكتاتورلىڭى ايگە نلگى قناعتىگە
كىلەسز. تورکستان مطبوعاتىگە بر كوز سالساڭز، «بوخارا ايش
قوموناسى كەبى نىرلەردە روس ايشچىلەرىنىڭ يىرلى ايشچىلەرىنى
اوروب» يورگەنى [پراودا ووستوكا]، «قىزىل تپە» تاش كومور
اوچاقلارنى روس ايشچىلەرىنىڭ ياشادىقلارى يورنلەرنىڭ ايشىگىدە
«تازە لىكگە رعايت ايتمە گەن اورتاقلار تاجىك ايشچىلەرى ياشايدىر-
غان يورنگە يوبارىلادىلار.» دىگەن يازولارنى كورەسز. تورکستان
غازىتالارىنى بر آزدە آچساڭز، تورکستان سىبىر تىمر يولىنىڭ
137 كىلومىترەك شىمالى قىسمىدە، تاشكەند تىمر يولىنىڭ آرىس
استاسيونىدا، آقتوبا وه سەمەى ايش بوسلەرنەدە بولغانى كەبى
«يىرلى ايشچىلەرنىڭ تاياقلانوب يورگەنىنى ايمەس» يەنەدە ايلگەرى
كىتوب فرقه اوزە كلەرنىڭ رەبەرلىگى آستىدا يىرلى خلق اوچون
پوغروم (قىرغىن) ترتيب ايتلمە كەدە بولغانىنى كورەسز.
تورکستاندە قاچان وه قاي وقت «مىلى سياست» گە رعايت
ايتىلدى؟

ساويت حكومتى «مىلى سياستى» نىڭ اوزى باشدان باشغا مىلى
ايزىش سياستى ايمەسى؟ تورکستاندە گى «مىلى جەمهورىتلەر» دىگەن
آنامالار ساويت مطبوعاتىنىڭ اوز اعترافىگە قاراغاندا ھەم «اوستى
ياتراق اچى قاتزاق» بوش، معناسز سوزلەردەن گنە عبارتدر.
«مستملكەچى» روس پرولەتارى تورکستان خلقىنى ايتتە گەنچە
اوروب قىروب ھايداب يورمە كچى بولادىر.
بوكونكى معوبلەر كورسىسىدە، نە قدر گناھكار بولسالار

هم سعدالله قاسيم، بدرالدين شريف وه باشقالار ايمهس «پان تور- کيزم»، «پان اسلاميزم» که بی پلانلارنی اويون قلوب، حقيقتده بوغروملار بلهن مشغول بولغان دنيا مقياسنده گی شارلاتان پروواقا- تورلارنىڭ اوتوريشلهرى كيرهك ايدى.

سمرقنده گى محاكمه، قولله قشيفلاشديريش سياستى يوزيندهن توققان قارشىيلقلاردان توركستان خلق كتنهسنىڭ نظرىنى اوزاقلا- شتروب توريش اوچون چيقاريلغان بر قوميدادان گنه عبارتدر.

ايكى يىل بوندهن ايلگهرى سوغاريش خوجالغى ادارهسى باشلوقلارنىڭ بويوك مقياسده اوغورلق وه نا توغرى پرويه كتلهر توزيش يوزندهن محاكمه لهرى بولغان ايدى. بو پرويه كتلهرنىڭ برىسى قاسپى دگزنده گى «حسن قولى كورفى سوينىڭ توزىنى يوقايتب، طانلى سوغا ئه يله ترمهك» حقنده ايدى. بو يولدا ميليون- نالارچا آقچا حقيم قيلندى.

سمرقند محاكمه سنده ايسه بولشه ويكلهر، تعمير محكن ايسه، افلاس ساويت مر كزىنىڭ اوزىگستان عدليه كورفرىنى گنه تازا لاشنى وظيفه قلوب آلغانلار. بو مسئله ديمهك بولشه ويكلهرنىڭ مىلى سياست مسئلهسى آيرىم قىسملهرىنى تازا لاش حر كتلهرى بلهن تازا لانارلق درجهده گنه افلاسلانغان ايمهس. اونىڭ اساسدهن حل ايتىلىشى اوچون بوتون ساويت دگزينىڭ قوروتىلىشى كيرهك. مه نه نوبتده گى اڭ مهم مسئله بودر.

مىچ.

قوشىمچا: بو مقاله يازىلوب بولغاندان سوڭ سعدالله قاسيم، بدرالدين شريف وه. باشقالارنىڭ اولوم جزاسىگه توتىلگه نلىكلهرى خبرى كىلدى. بو مناسبتيله توبه نده يه نه بر نيچه سوز يازوب اومه كچى بولامز:

بو بيرده هم مه دهن اول تاشكندلى روس آدواتلار يندان اسپىرىدو- نوف (Spiridonow) نىڭ نيچىن بو محاكمه گه قوشىلغانىنى قيد ايتوب كيتىش كيرهك. بو يالغز موسقوا بولشه ويكلهرنىڭ بو محاكمه نىڭ

تورکستان خلیقگه (آینوقسا اوزبیکستانگه) ملی قارشولقدا بولغانینی آچیق کورسه توب قویادرغان منظره سنی بیکتیش روس وه تورکستانلی «تیسکه رپچیلارنک» بر ایکه نلیکلهری تصویرینی بیریش اوچون قیلغان بر او بونلاری گنه در. مدن بونگله اسپریدونوف نك گناھسز ایکه - نینی سویله مهك ایسته مه یمن. بهلکی اونگ وه میکلهرچه ساویت دوشمانلاری قاتاریدا پروله تار دیکتا تورلغیگه قارشو حرکتلهری بولغاندر. فقط بو بیرده اونگ نه اوچون بو محاکمه گه کیریتیلگه نینی قیسقاچا گنه سویله مه کچی بولامهن.

سمرقند محاکمه سی، دیدیگم که بی، موسقوا مرکزی وه اورتا آسیا بیوروسینک قولخوز سیاستی تطبیقاتی بلهن تورکستانده فقیر ییرلی خلق منفعتیگه قارشو قیلغان خیانتلهردهن تورکستان خلق کتله سی نظر دقتنی اوزاقلاشترماق اوچون اویلاب چیقاریلغان برنمایش ایدی. تورکستانده گی بو بولشه ویک خیانت، تالانلارینک درجه سنی تعیین ایتمهك اوچون اورتا آسیا بیوروسی وه ملی فرقه مرکزله رینک قرارلهرینی گنه کوزدهن کیچیریش بیته در.

بو سمرقند محاکمه سی ساویت سیاستنک تورکستان خلیقگه ملی دوشمانلق یوزینی بر آزده آچوب بیردی.

موسقوا بولشه ویکلهری تورکستانده ییرلی خلق منفعتیگه قارشو قاسیم شریفلهردهن کوب آرتیق خیانتلهر قیلغانلار وه قیلوب اوتوره درلهر. شو نقطه ده بوندن ایکی ییل اول تاشکنده بولوب اوتگن سوخوجالغی اداره سی باشلوقلاری محاکمه سنی ایسله یمن. قارالانغانلارنک بوتونییسی «آوروپالی» (روس) اورتاقلار ایدی. اوتلهر میلیونلارچا خزینه پولینی اوغرلاش، تورکهن ایشچیلهرینی که لته کلش، حکومتی آلداس که بی عیبلهر قیلغانلار ایدی. حتی اگ مشهور ساویت متخصصلهرندهن پروفه سسور ریزن کامپف Riesenkampf نك اجنبی سرمایه دارلهری بلهن مناسبتده بولوب، تورکستان سوغاریش ایشلهرینی اجنبی سرمایه - دارلهریگه خطایده گی اجنبی امتیازلهرندهن ده آغیر راق شرطلهر بلهن

ییریش پلانلاری توزوب یورگه نلگی آچیلغان ایدی . مه نه شوریزه ن -
کامیپ مسؤلیتگه هم تارتیلماس .

بزیه نه اوزیکستانده بیر اصلانی کیچیریلنر ایکن میلیونلارچا
خلق وه دولت پولیتیکه اوغورلانایریشی بیلمس . بوندن باشقا
« موشتیزور » لارنگ ییریش اوزیکه قالدیریش اوچون حسابسز ،
سندسز آلتغان رشوتلر سانس . بوزشامله رنگ دهه مه سی سوچیلر
محاکمه سی ائناسنده آچیلغان ایدی . موسولوا بولنه ویکلری بولنه رنگ
هه مه سینی یاپوب کیتیلر . بو بیر اصلانی ایشله رنده گی آچیلوب
کیتگن خیانتلرنگ ایگه لری مسؤلیتگه هم تارتیلمادیلار . بیر
اصلاحات اداورسنگ باشندا پروروروف اسمنده بریسی تورور ایدی .
سویت حکومتنگ اوز سیاستی بلهن حاضرانوب 1918-1922
ییللرده اوتوب کیتگن مسئله لر اوچون قاسیم وه شریفلهرنی 30 نچی
ییلده محاکمه ایتوب اوتوره درلر . بو حال تورکستانلیلهرنی شونده ی
سوراقلار قارشوسندا قالدیرلر : نه اوچون میلیونلاب خلق وه دولت
پولینی اوغورلانغان ، تورکهن ایشچیلهرینی اوروب ، دولتنی آلداب
یورگن سوچیلهرنی آتمادیلار ؟ نه اوچون میلیونلارچا اوغورلق
قیلغان ، « فرقه پولینی » توغری یورومه گن ، یوقسول دهقانلارغا قارشو
موشتوم زورلارنی یاقلاغان بیر اصلانی خیانتگه رلهرینی مسؤلیتگه
هم تارتادیلار ؟

بزیه بیرده سیدالله قاسیم نی یاقلامایمیز . آکر اونگه وه یولداشلهریگه
سمرقند محاکمه سنده یوکله تیلگن گناهلر توغری ایسه اونلار آک
آخیر جزاگه مستحقدرلر . فقط بزیه بیرده یالغوز شونی گنه قید ایتوب
کیتمه کچی بولمز ، که قاسیم لاردان اون تایقر آرتق خیانتلر قیلغان
آداملار « تورکستانی » بولیش ییریده اوروپالی اسمی آلمانلاری اوچونگه
جزالاندیریلماسدان یوره درلر .

۰۲ ج .

ملى بلەرمەنلەر يېتىشك يېرىش سىياسىتى

«يورتىز روسلەر بلەن تولدېرىلەكەدەر...» (خىدېر على اوغلى وصىتنامە سىندەن)

ساويت روسىيەسى صنایعلاشتىرىش پلانىنگ بو كونكى قاراقىتىرى
وہ عمومىتلە يېش يىللق پلانىنگ ايشگە آشىرىلىشى مىلى توركىستانگ
اكيلەجەگى اوچون ضررلى وە يورتمزنگ بو كونكى حرئى-تەخنىكى
حاضرلىغى ققطە نظر نەندە امکائىز ايکەنلىگىنى بز «ياش توركىستان»
صحىفەلەرنەندە كۆبەندەن يازغان ايدىك. بو ايشلەرنى كۆرەرك تەخنىكى
قوت ايمدىلك بزده يوق. ساويت حكومتى دە بوندای قوتنگ يىرلى
خلقدەن يېتىشىگە بوتون كوچى بلەن مانع بولوب، بوندای يىر-
لەرنى روس ھىرمندلەرى بلەن تولدېرىشگە بار ھىرنى ايشلەنوب
ياتادىر. آزوب يازوب بر يىرلى ھىرمند يېتىشوب قالسا اونى دە «تو-
بەندەن يوقارىغا كوتەرو» بەھانەسى بلەن تىزگەنە عمومى سىياسى ايشلە-
گە سايلاب يوبارىشغا حرکت ايتەدرلەردە آز وقتدەن سوڭ اونى
ھايداب يوبارىشغا تىرىشەدرلەر. برگنە اوزىك تىمىر يول كوندو قورى
مۇمىن اوغلى نىگ باشندان كىچكەن حادثە جودە عبرەت آمىز بر
وقەدەر. «قىزىل اوزىكىستان» (29.IV.30) نىگ يازوويگە قاراغاندا
كوندو قور مۇمىن اوغلى «توبەندەن يوقارىغا كوتەرىلب» فرغانە
دائىرەسى مىلى مۇقتىشلىگى اوچون سايلانوب يوبارىلادىر. تىزدەن بو
مىلى ادارە نىگ مۇقتىشلىك شىبەسى پىكىتىلەدر. مۇمىن اوغلى نى نىمە
قىلماقچىلار؟ او قروغ مالىيە ادارەسى باشلوغى شامىشوف جودە آسان-
گنە حل ايتوب قويادىر. او مۇمىن اوغلى گە سالىقنى تولى آلمانغان
آداملاردان توپلانغان ايشەكلەرنى بازارغا آباروب ساتىشنى بو يورەدر.
مۇمىن اوغلى اعتراض ايتسە، شامىشوف: «تېرەنلەردە كوب يوروب
كوردىنگ، ايمدى بر آزدا اوزىكىنگ آتاباباڭ اورگەنگەن ايشە-
كە ھەم يوروب كور» دىگەن.

اوزىكىدەن چىققان پالغوزگە كوندو قورنى تىمىر يول واغۇ-

نلارندان ايشه كگه توشوروب قوش، توركستانده گي روس بولشه-
ويكلهري ملي سياستينگ اڭ آيدين بر كورونشيدر.

صنایعلاشتریش وه بیش یللق پلاننگ ایشگه آیشی اوچون
تهخیکي قوتلەرگه احتیاج بار. «ملي جمهوریت» دیدکلهری داغر-
لرده بو تهخیکي قوتنگ هیچ بولماشانداکوبی یرلی خلقدهن
بولیشی کیرهك.

ایمدی کوره یلیك ساویتلارنگه پورتیزده بو بلهرمه نلهرنی
حاضر لاش پلانلاری نیمه لهر کورسه تهر.

بز شو نقطه ده تحصیل اوچون آلمانغا کیلگن تورکستان
او قوچیلاری حقنده یورتگن وحشیانه سیاستنی ذکر ایتمه سدهن
اوته آلمایمز. اونلهرنگ دیهرلك بوتونسی ساویت سته په نديانلاری
بولغانی که بی او قوشلارینی بیترگه چده یورتگه قایتوب ساویتلار تور-
کستانگه اڭ لویال، بر صورتده خدمت ایتمشی توشونوب یوره لهر
ایدی. تورکستانده باسماچیلیق حرکاتی باتیریلنانهن سوگره یاق
ساویت حکومتی بو او قوچیلارنی هر جهندهن سیقیشتره باشلادی.
کوپله ری یورتگه قایتاریلوب یوبازیلدیلار. بر قسمی او قوشلارینی
بتیریش امید یبلن تورکیه گه قاجوب کیتدیلهر. آلماندا قالغان
کیچگنه گنه بر قیسیم بولسا یوز تورلو آغیرلیقلار بلن اونولارینی
دوام ایتمدیروب نوره درلهر. آمان ایسهن او قوشینی بیتره آلوب یور-
تگه ایش باشیغا قایتقانلارنگ ایسه بعضیله ری سورگونده یوره در،
بعضیله ری تورمه ده اوتوره در. بو بیچاره لهرنگ یرلی خلقدهن
پیشگن بولوب ایوانوف، سته پانوفلردان بریسنگ یرینی توته
آلورلق قابلیتمه بولغانلاریدان باشقا گناهلاری کورونمه یدر.

عالی مکتبه دن سورگون وه تورمه گه، تیمیر یول واغونلار-
ندان «اورگه نیلگن» ایشه گه... مه نه ساویت حکومتینگ تور-
کستانده «ملي یبلهرمه نلهر» پتیشدیریش سیاستی!

ایندی بر نیچه ساویت رقله رندهن تورکستانی صنایعلاشتریش
پلانینگ حقیقی یوزینی کوره بلیک .

اورتا آسیا (یعنی تورکستاننگ قازاغستاندهن باشقا قسیمی) ننگ زراعت
خوجاقتلارندا ته خنیکی قوتلەرگه بولغان احتیاجی قوبوده گیچه
کورسه تیلدهر: 6.739 عالی تحصیل ، 12.711 اورتا تحصیل بیلهر مه نلهر
کیره ک بولوب بو کونگی موجود مکتبلهر عالی تحصیللهر ننگ یوزدهن
25 ینی (1770) ؛ اورتا تحصیل بیلهر مه نلهر ننگ بوندن ستم آرزاق ،
یعنی یوزدهن 13 ینی بیره آلورمش . (*)

بو یوزدهن 25 وه یوزدهن 13 لهر ننگ قانچاسیننگ تورکستانلیلهردهن
ایکهنلیگی آچیق معلوم بولماسا مه هر حالدا اونلهر ننگ یوق درجه -
سندنه آز وه کوچیلکننگ روسلهردهن بولیشلارندا شبهه یوقدر .

صنایع ایشلهری اوچون 2.681 عالی تحصیل وه 7.354 اورتا
تحصیلی بیلهر مه نلهر کیره ک ، مکتبلهر ایسه 1190 عالی تحصیل وه
1.035 اورتا تحصیل متخصصلهر بیره آلاجاقتلارمش (مه ر زمان حاضر -
لانا جاق تورکستانلیلهر ننگ روسلهرگه نسبتاً جوده آز بولیشلارینی کوزده
توتیش کیره ک .)

ساغلیقنی ساقلاش ایشلهری 2.550 عالی وه 5.000 اورتا تحصیل
بیلهر مه نلهر سلب ایتهدر . اورتا آسیا دار الفنونی ایسه 1.125 آدم بیره
آلدر .

لازم بولغان 3.516 اقتصادچیدهن یالغوز 500 ی اورتا آسیا دار -
الفنونندهن چیقادر .

اورتا آسیانی شاشیلینج سورتده صنایعلاشتریش اوچون 2.500
عالی وه 8.500 اورتا تحصیل مهندسلهرگه احتیاج بار . و . س . . .
بو هنرمندلهر مسئله سنده گی که مچیلکنی قاندا ی قیلوب تولدیر
مه کچی بولادرلار ؟

(*) بو بیرده کورسه تیلگهن وه قوبوده کیله درگهن رقله ر ننگ بوتونی «پراودا
وئوستوکا» غازیتاسیننگ 14. IV. 30 تاریخلی نومروسندهن آلتاندهر .

بو سوراخنگ بجا بی مهنه توبه نده گردهن عبارتدر :
زراعت خوجالقلاری ساحه سندگی بیلهرمه نلهر که چقا بیلگینی
شوندهی قیلوب تورلدرمه کچو بولادرلار :

1 - اتفاق، تورلدریسی ایتکه نده روسیه، عالی زراعت مکتبله رنده گی
طلبه رندهن 1.500 کتبی شرطلش

2 - مرکزدهن (دبکه روسیه دهن) 500 بیلهرمهن چقا بیلش

3 - تیندهن 500 بیلهرمهن چقا بیلش .

باشقا سوز بلهن ایتکه نده تورکستانگ بر قسمی که یا نفوز زراعت
خوجالقلاری اوچون 2 میگندهن آرتیق عالی تحصیللی یاتلهر کیتیله در .
اورتا تحصیللی بیلهرمه نلهر که کتبله نده اتفاق (روسیه) ته حنی -
قوملهر رندهن 1.000 طلبه نی شرطلش وه مرکزدهن (تاغین روسیه دهن)
300 بیلهرمهن چقا بیلش کورسده نیله در .

لازم اییلان 2.000 منای مریسه بیلهرمهن 1.300 طلبه نی اتفاق عالی
مکتبله رنده شرطلش : مرکزدهن (روسیه دهن) 600 بیلهرمهن
چقا بیلش ؛ خارجه دهن 100 مهندس چقا بیلش .

اورتا تحصیللی متخصصلهر مشاهنده ایسه 1.000 طلبه نی اتفاق
مکتبله رندهن شرطلش وه روسیه ننگ تورلو قسملهر رندهن 1.000
بیلهرمهن چقا بیلش پلانما آلتاندر .

شونی ده سویله مهک لازم که بولهردهن باشقا هر ساحه اوچون
قیسقا مدتی قورسله ردهن بیلهرمه نلهر حاضر لاش تدبیرلهری کو -
روله کده در . او جمله دهن زراعت خوجالقلاری اوچون 1000 بیلهر -
مهن وه باشقا ساحه لهر اوچون ده میگ بیلش یوزلب آدم حاضر -
لانما قدا در . بو حاضر لقله رننگ همه سینگ روس تینده بولغانینی
نظر که آلسا گز حاضر لانوچیلار ننگ ده روس «اورتا قلا ریمز» بولما -
نلار ندا شبهه گز قالماس .

اتفاق مکتبله رنده نه قدر کوب طلبه ننگ شرطلنکینه نی بو قدا -
ریدا کوردیگز . «یاش تورکستان» صحیفه لهر رنده وقتیله یازغانمز

كەبى بونلەر تور كىستانىڭ ضەيف و جودىگە ياپىشغان پارازىتلاردر ،
كە يا خلقنىڭ پولنى يىب-يىب بارمايمەن دىب كىتەدرلەر (بو بزچە
ياخشىراق) وە يادە آغا بولوب خلقمىڭ بونىگە مینوب اوتورە-
درلەر. (اصل يامانى بودر).

«پراودا ووستوكا» غازىتاسىنىڭ ياقىن وتىلەردە بىرگەن بر
خبرىگە قاراغاندا باش پاختا اداره سىنىڭ (دىمەك تور كىستان دەققا-
نلەرىنىڭ) تاميناتى بلەن موسقووادە اوقوب يورگەن بعضى روس
«اورتاقلار» نىڭ پاختا ايشلەرنە اختىصاص اورگە نىشى يىرنە دەپ-
لك ، تىش ھكىملىگى كەبى نەرسەلەر اوقوب يورگەنلەر آڭلا-
شىلغان. حتى «روس» بولغانلارى اوچون كە تور كىستان تاميناتى
آلوب يورگەنلەر ھەم كوب كە بولغان.

روسچە «ساويتسكايا استەپ» غازىتاسى شرطلەنگەن روس
طلبەلەرى حقتە كوب قىزىق نەرسەلەر حكاىپە ايتەدر.

مثلا بو مىل 18 نچى ماى نومروسندە:

(1) پولتە خنىقوم طلبەسندەن ماتر (سەف 3 يىل قازاڭستان تاميناتى
آلوب اوقو ايشىنى بىترگەندەن سوڭ نازاڭستانگە كىتىشەن باش
قاچىردى.

(2) لەنن غراد زراعت اىنستىتوتى طلبەسندەن آرە فيەف 4 يىل قازا-
ڭستان تاميناتى آلوب اوقوغاندان سوڭ ساراتوفگە خىدمەتكە كىتوب
قالدى.

(3) يەنە شو مەكتەب طلبەسندەن گرىگورىف 4 يىل تامينات آلمانان
سوڭ كىتىشەن بويون تارتدى.

(4) لەنن غراد خلق خوجالىقى اىنستىتوتى طلبەسندەن قولەسنىقووا
قازاڭستان پولى بلەن اوقوشىنى بىترگەنى حالدا او بىرگە كىتمەك
اىستەمدى.

يوقارىدا كىلەرنى يازغان غازىتا «ونەدى حادەلەرنىڭ اونلەر-
چەسىگە اوچرەش مەمكىن» دىگەن قىدىنى ھەم اونوتمەگەن. بو

شرطله ننگن روس او قوچیلارینگ اونله ب، یوزله ب فقیر تورکستان خلقی مالی اطرافنده قیلماقدا بولغان متهمک وه اوغورقلارینی په نه عینی غازیتادان آلتغان حادثه بله ن چاقیشترینگ!

1929 نچی ییل ده قابرنده طلبه او یوشمه سینگ تشبثی بله ن خو- جالق اداره لهری کوب گنه قازاق او قوچیلاریمزنی شرطله گه نلهر ایدی. مثلاً زراعت قومیسارلغی زراعت اینستیتوتی طلبه سندن آلتی کشینی شرطله گن ایدی. بو ماهده، شرطله شلهر هه ممه سی کاغد اوستنده گنه قالدی. او قوچیلار هیچ بر تورلی تأمینات آلامای آج اوتوره درلهر.

نتیجه: تورکستان شاشیلینج صورتده صنایعلاشتریلا جا قدر. اولکه گه بویوک گنه مقدارده ته خنیک کی کوچلهر لازم. تورکستان او- قوچیلارینی تأمیناندان محروم ای توب قویادرلار. مکتبنی پتیر گه نله- رینی ده یا سورگونگه یا خود تورمه گه تیقیب قویادرلار. بونگله بر قاتاردا ساویت حکومتینگ تورکستانگه میگلهرچه روس پیلهرمه نله- ری یوبارماقدا وه تورکستان پولیکه میگلهرچه روس طلبه سی او قو- تماقدا بولغانینی کوره سز. بو او قوچیلارینگ بر قسمی حتی بولینی ییدیکلهری تورکستانگه باروب ایشله شده ن ههم قاجادرلار.

«تورکستان روسلهر بله ن تولدیریلمه کده در...» روس او قو- چیلارینگ ایشله مه ک ایسته مه گه نلهری ده یوقسول وه آج تورکستان خلقیتینگ بولینی بوشگه ییب کیتمه کده درلهر. مه نه بونله رنگ هه ممه سی تورکستانده کی روس پروله تار حاکمیتینگ ایشله ریدر. یلگه ن.

«شرق حقیقی» غازی تاسینگ موسقوا

«ملی سیاستی» حقنده غی حقیقی

«شرق حقیقی» 18 فبرال 1930 تاریخلی نومروسنده اوزیک-

ستاننگ ساويت حكومتي دوزنده قازانغان «ملى پوتونلەرنى» جودە
 «گوللەندىرىپ» يازغان ايدى. ايمدى او «باي پوتونلەرنى» بىزنگ
 كوزلەرىمىزگە آيدىنراق قىياپ كورسەتىش اوچون بولسا كىرەك،
 «شرق حقيقتى» اوزىنگ 21.11.30 تارىخلى نومروسىدە اوزىگستاندا
 «بىرلىلەشدىرىش» توغرىسىدە توبەندە كىتىرىلگەن مائالەنى باسقاندىر؛
 بو مقاله ميرزا چول احوالىدەن بحث ايتكەن. شونى ھەم تەئىب اوتىش
 كىرەك، كى ايسكىدە، چار زمانىدا، ميرزاچولدا سوغار يىلغان پىر-
 دەن ھىچ بىر تور كىتابنى ئاندا لانا آلماسدان يالغوز گە اورتودوقس
 روسلەر ئاندا لانور ايدىلەر. انقلاب وقتىدە ميرزاچولناشى آرىق
 (قال) لار بوزولدى؛ باتاقلقلار يوزە گە كىلوب خلىق بىز گەك
 كەسەلەن ئولە باشلادى. روسلەر قاچوب كىتەدىلەر... ساويت حكوم-
 متى باتاقلقلارنى بىز گەك اوجاشى ميرزاچولگە تور كىتابلىلەرنى، آينوئسا
 اوزىككلەرنى، اوتورتە باشلادى... بولشەويكلەر ميرزاچولنى اورنگ
 بولورلىق بىر دائىرە دىپ اعلان ايتەدىلەر، دىمەك سىياسى ۋە اقتصاىدى
 جەتلەردەن ميرزاچولنى پوتون تور كىتاب «كوزگى» سى قىلماقچى
 بولدىلار. بىر آز وقت اوتىدى. بىر نىچە مىنگ اوزىككلەر بىز گە كەن
 قىرىلدىلار؛ لاکن اونلەر ميرزا چولنى توغرى بىر حالغا توپىدىلار..
 باتاقلقلارنى قورىتىدىلار... كىچە گى باتاقلقلى ۋە بىزە گە كلى دالا
 گوللەنە باشلادى. مەنە شو چاغدا بولشەويكلەر ميرزاچولدا «بىرلىلە-
 شدىرىش» سىياسىتىنى يورگىزە باشلادىلار.

«شرق حقيقتى» نىگ يازوب اوتورگەن مقالهسى، تور كىتابىدە
 روس بولشەويكلەرنىنگ «ملى سياست كوزگىسى» آنالغان شو ميرزا
 چولدا نىمەلەر بولوب ياتغانىنى «ملى» اوزىگستان «ملى استقلال» نىنگ
 6 نچى يىلگە قەم باسا ياتقاندا، بىز گە يىگىزىپ تورگەن قىمتلى
 «حجتى» بولسا كىرەك.

«شرق حقيقتى» غازىتاسىنىگ 21.11.30 تارىخلى نومروسىدە

B. D. امضاسى بلەن يازىلغان مقالهنى توبەندە اوزىچە كوچرەمز:

ئۇلاد كۆرۈپسى

www.ewlat.org

www.uygurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«میرزاچول، پاختاچیلقددا قسماً صناعت رایونی حسابلانادی.

5 میللق ساویت خوجالقی پلانیدا، میرزاچول کیلهجه کده اجتماعیات دالاسی بولادی، دیب کورسه تیلهدی. براق، رایونده عینی زماندا بولا یانقان ایش، کوگلسز احواللاز امیدیمزنگ عکسینی کیلتره-تورگهنگه اوخشایدی. میرزاچول خلتینگ، یوزدهن 56 سی اوز-بیک، قالغانی مهیده ملت (1) وه آوروپالی (2) اورتاقلاردان عبارت. رایون اجراقوم هیئتیده 7 روس، بر اوزبیک، بر «مهیده ملت»؛ رایون میر شعبه سیخه 2 روس، بر اوزبیک؛ رایون معارف، شهر شوراسی وه یاردهم قومیته له ریده 6 روس، 2 اوزبیک؛ رایون قرض شرکئیده 8 روس، بر «مهیده ملت»؛ رایون پاختا شرکئیده 21 روس، بر «مهیده ملت»؛ رایون یاشقومیدا (باشلار قومیتیه سی) 6 روس، 1 اوزبیک؛ رایون مطلوباتیدا 8 روس، 1 اوزبیک؛ 57، 58، 59 نجی پاختا فابریقالاریدا 99 روس، بر اوزبیک ایمله یدی. اوله ردهن باشقا قومونا خوجالیقیدا 4، رایون فرقه قومیته-سیده 9، رایون اوزبیکتورگیده (اوزبیکستان دولت تجارت شورا-سی) 11، حیوانات نهرسه ش شرکئیده 9، قولخوز سه کسبه سیده 9، رایون میلیتسیه سیده 13، رایون پوستاخانه سیده 14، تجربه استاسیو-ئیده 22، رایون کسبه لهر شوراسیدا 44 کیشی، اوروق خوجا-لیقیدا 200، رایون ساغلیقنی ساقلاش شعبه سی وه آمبولاتور یاسیدا 200، سو خوجالینی اداره سیده 200 خدمتچی ایمله یدی. بو اداره لهرنی کوندوزین چراغ یاقوب آنتارساگر ههم اساس ملت [دیمهک حقیقی تورکستانلی] ایسچیلهری وه خدمتچیلهریده ن بر کیشینی ده تاپا آلمایسز. بونگک اوستیگه یوقارینداغی اداره لهرده ایمله وه-چیلهرنگک دیبه رلک ههممه سی بیرلی خلق تیلینی بیلمه یدرلهر. معامله

(1) روسلهرنگک اوزبیکستانده باشاچی اوزبیکلهردهن باشقا قازاق، قرقز، تورکمن، نایبک وه بولهک تورکستانلیلهر اوچون قولاندقلاری تعبیر.

(2) روسلهر اوزلهرینی «آوروپالی» دینب ایکنزه درلهر. شونگک اوچون بز توبنده «آوروپالی» دینگن بیرده روس سوزینی قوللانمز.

قىلىش، ايش پىتىش قىشلاق دھقانلارى اوچون ھەر نەرسەدەن ھەم قىين. رايون ادارەلەرى حسابى بويونچە 880 نفر خدمتچىلەر ايچىدە 55 اوزىك، 5 «مەيدە ملت»، قالغانى روس اورتاقلاردىن؛ پروسەنت حسابى بلەن ئەتىكە نىمزدە 98,863 فائىزنى روسلەر،

1,137 فائىزنى اوزىك وە «مەيدە ملتەر» تشكيل قىلادى. بو رقمىنى

كورگەنلەر احتمال رايوندا ادارە ايشلەرىنى آلىپ كىتكۈندىك اقتدارلى خدمتچىلەر يوقدر، دىب اويلازلار. بو اوى خطا. اوزىك خدمتچىلەرنىڭ كەممەيشىگە ايگ كەتتە سبب مەنە شو نەرسە بولدى: 1925 نچى يىلغاچا بو رايونداكى ايشچىلەرنىڭ يوزدەن 35 اى اوزىكلەر ايدى. رايونلاشدىرىشدا كىين رايون فرقه قومىتەسىغا قارا يورەكلى قىزىل روس پالچىقوف كىلگەندەن سوڭ قىشلاقنىڭ بەترەك وە آقتىقلاريدان چىققان خدمتچىلەر برىن-برىن ھەيدەلىپ اولەرنىڭ اورنىگە روس پالچىقوفنىڭ شوۋىندىستلىق بلەن زەرلەنگەن اوروغ-آيماقلارنى جايلاشتىرىلدى. پالچىقوفنىڭ جىنايتلەرى وە نار ملتچىلگى «پراودا ووستوكا» غازىتاسىدا بر نىچە مرتبە يازىلىپ چىقدى. شۇندەى بولسادا بر مونچە وقت اوز يامانلىغىنى دوام قىلد-پرىپ، آخردا مىرزاچولداان ھەيدەلدى. بو اوز دورىدە رايون ادارەلەرىنى 30 پروسەنت اوز اوروغ-آيماقلارنى بلەن تولدىرغان ايدى.

مىرزاچول محنتكشلىرى قاردان قوتولوب ياغمورغا اوچرە-

دىلەر. اوندەن سوڭ فرقه قومىتەسىغا پالچىقوفدان قىزىلراق دىنىسىف كاتب بولوب كىلدى. دىنىسىف اوز «سىاستىنى» پالچىقوفدان ھەم اوتكەزىپ يوباردى. او، ايش باشلاشدا «رايون ادارەلەرىدە يىتتە ھەم يىرلى خلقدان قوبىمايمان» دىگەن شىعار بلەن ميدانغە آتلىغان شىكىللى، حىقتادە ادارەدەن يىرلى خلىق خدمتچىلەرى قاچا باشلا-دىلار، قاتىغراق تورگەنلەرنىڭ بونىغا بەتئانلار تاقىب، اولەر اورنىگە **اوزىك اوروغ-آيماقلارنى جايلاشتىردى.**

سنت الله تاجی اوغلی ، اورال نارمەت اوغلی ، اورازبای اوغلی ،
یونس مراد اوغلی ، عمر بیكمەت اوغلی ، سلیمان عمر اوغلی ، خواجە
امت اوغلی ، عمر یوسف اوغلی ، کریم یولداش اوغلی ، بابا عمر
اوغلی ، خداقول یارلاقای اوغلی ، آرال حسن اوغلی ، عبدالله
سلطانبای اوغلی وه باشقا، بر نیچه اورتاقلار (اشچی وه یوقسول
دهقانلار) پەستەن یوقاریفا کۆتەرلیب ایشگه قویلغان ایدیلەر.
شولەر تورلی بهانهلەر بلەن قارشى سوریلدیلەر. بولەر اورینگه
دینیسف نىگ اوز کیشلەرى قویلدی.

یاقیندا سو شرکتلەر برلگینىگ تشکیلات بیوروسی توزیلدی.
بو پیرگه رئیسى میرلی خلقدان یلگیلەش لازم ایدی. دینیسف
بونگه ههم تیش-تیرناغى بلەن قارشى توروب کوچکین دیگەن بر
روسنى رئیس قیلیب اوتقازیب قویلدی.

خلاصه قیلوب ایتکەندە میرزاچول رایون فرقه قومیتەسینىگ
ایشلەرى ملتچىلىك وه شووینىستلىك اساسیدا دوام قیلا یاتر. فرقه-
نىگ سیاستى پایمال بولغان. بونگه یول قویش مطلقا یارامایدی. «
آ. ن.

باشقارما: «شرق حقیقتى» نىگ بو حقیقتىنى «روس بولشه وپکله-
رى ییرلیله شتریش سیاستىنى تورکستانده توغرى یول بلەن یورگه-
زىب توروبدرلەر» دیب یازوب اوتورگەن «توبه چى» رحیم انعام
اوغلى اوقوب کورسین!

قوروقچى بولماسا قورادا قابان

قورسىللایدی

(«تورك-سئب» یولنىگ آچیلیشى مناسبتیلە)

مای باشیدا تورکستان-سیریا تىر یولى («تورك-سئب»)

بوتونلەي يېتتەگەن بولسا ھەم بەئى مەقسەدەر بلەن رەسماً آچىلدى.
 آچىلىش بايرامىغا موسقۇادەن، بىرىچە واغون پروپاگاندىستلار يوبارىلدى.
 تىلى قايرالغان ۋە تاماشى ياغلاشقان بوقىزىل ناطقلار ھەر ئاستاسىۋىدە
 ساعىلەرچە توختاپ ھەر ۋەقەگى كەبى قايتىلىستلارنى، لوندوندىگى
 مېنىستىرلەرنى، خىتاي ملتىچىلەرنى... تويگۇنچە سوكتىلەر. ظالم
 روس پادىشاھلارنىڭ قالدېرۇب كىتگەن مىرائى «دىنانگ آلتىدان بىرى»
 گە ايگە بولىشى بلەن ماقتانغان ساۋىت ھۆكۈمىتىنىڭ يىشقى دۈشمەنلەرگە
 قارشۇ قوليدان كىلە بىلەدرگەن بىرگىنە مەرفى بارسا ار ھەم يالغۇز
 دىنەكى سوكتىلەردە نىگنە عبارتدەر.

قىزىل موسقۇا روسىيەنىڭ بورونقى قىرغىلىرىنى ئانىما سلىق ۋە
 روسىيەنىڭ چىگەرە سىنى نامناھى كىگە يىزىش اوچون كۇب اورنىۋوب
 كورگەن بولسا ھەم بۇ كۈنگە چە ھىچ بىر ھەقىچە چىقماغان. آوروپانىڭ
 بويۇك دولتلىرى اوڭ يول بولغانار سفىرلەرنى قولاب يوبارىدىلار.
 خىتاي ملتىچىلەرى بوتون ساۋىت مامورلەرنى بىرىچە ساجىت اچىدىنە
 اوز يورتىدەن سوپورۇپ تاشلايدىلار. بىر دوات اوچون سوكتىلەر
 ھىقارت سانالغان بۇ ھادىئەلەرگە قارشۇ ساۋىت ھۆكۈمىتى قومۇنىست ۋە
 قومۇموللارنى موسقۇانىڭ كىڭ ۋە ساۋىت كۈچلەرگە بۇ كىرتىرىپ
 ئەيلەن تىرىشكەن باشقا بىر مەۋەت كورسەنە ئالماي.

اوتكەن يىل انگلىش ۋە آمىرىكانىڭ رور قايتىلىستلارنى بىلگىلى
 بىر مەقسەد بلەن روسىيەگە بىر تەقىقات سىياھىتى قىلغانلار ايدى. ايدى
 «تورك-سىب» دەگى واغونلاردان سوكتىلگەن بۇ قايتىلىستلار او
 زىمان موسقۇا ھۆكۈمىتى تامانىدان دوستانە قارشۇلانغان ۋە ساۋىت ھۆكۈ-
 مىتىنىڭ عزيز قوناقلارنى كەبى قابول قىلغانلار ايدى. «سانون قومۇ-
 نىستلەرى» (1) بۇ قايتىلىستلارغا ايگىلە ايگىلە خىدەت ايتكەن ۋە
 نىس يىمەكلەر قارشۇسۇندا كۈزەل-گۈزەل نطقلەر سويلەگەنلەر ايدى.
 (1) آوروپاچە كىتگەن ۋە عصرى مەاملەنى آڭلايدىغان قومۇنىستلەرگە آروپا-
 لىلار تامانىدان بىرىلگەن اسىدەر.

ئەۋلاد كۆرۈپىسى

www.ewlat.org

www.uygurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي نەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سوزنگ قيسقاسى قايىتاليستلار قارشوسندا قاش قاقيلوب كوز اوچير -
 يلگه ندهن سوڭ خراب روسيه نى « پروله تار جنيتى » توزه تيش
 اوچون اوله رهن قرضگه پول سوره گه نله ر ايدى. عزيز قوناقلار
 ضيافت ايچيده قطن جاواب بيريشتن تارتماغاندىك بولوب « بو توغرىده
 اويىمزه اويله شيب كوره مر » ذيب يورنلهر يگه جوناب كيتديله ر .
 آروپا وه آمريقا سرمايه دارلهرى بو كونگه چيه روسيه نك
 « نكده يله ر سكونى » گ پول بيريشتن تارتينارلار ، غشاي تيسير يولى
 مسئله سيده موسقوانك كورسه نكهن ته جه نك ، هر كنى وه ايمير ياليستلك
 روحى آروپا داڭكى ايشمبيله ر ايچينه روس قومونديستلهر يگه قارشو
 آچاغده شهبه لهر اويغاندى . . .

اقتصاد چيله ر ، هر دو انك « تهر موم ترى » هاليه سى در ، ديدر -
 لهر . بو كونكى ساويت « تهر موم ترى » اونك آخير حالدا خاستالانغا -
 نيني آچيتق كورسه توب توزه مر . كيم بيلير ، بو آخير كه سالك به للى ده
 ساويت حكومتينك اولومىگه سبب بولاجاق . . . قورملىده اوتورگهن
 « هكيملهر » ساويت دولتينك بو آخير خاستاليفيني توزه تيش اميدى
 بلهن هاله لك بر رچته اويلا ب تايديلار . بو رچته ده « بيش ييللق
 پلان » دان عبارتدر .

روسيه نك پاختا ، يون ، ايبه ك . . . كه بى خام مالغا بولغان احتياج -
 لاريني تا مين ايتش وظيفه سيني « بيش ييللق پلان » تور كستانگه بوكله -
 تهر . بو « پلان » نك تيزدهن عملگه قويولوب ، يوزه گه چيقيشيك
 « تورك سيب » ايگ كه ته خدمت ايتمه كچى . تور كستان دهقانى وه
 چاروادارى بو كونگه چه موسقوانك ههر بر پلانغا شدتلى مقاومت
 كورسه توب كيلگهن وه بوندهن كين هم بار كوچى بلهن مقاومت
 كورسه ته كدر . اون اوچ ييللق ساويت ره ژيمى روسيه بلهن تور -
 كستان آراسيداڭى آيرىلق وه دوشمانلق تويفوسيني حدهن زياده
 زورايترب يوبارغانيدان خلتمز روس حاكميتىگه قارشو باشلاديني
 كوره شيني طبيعى يه نه دوام ايتديره -جه كدر . « سوق الجيش نقطه

نظر یدەن اطرافدە گی اولکە لەرمز مرکز (موسقوا) اوچون تەماین
ایتلگەن ایمەس. بو اولکە لەردەن ئەجرە لیب قالیشیمز احتمالی یوق
ایمەس» دیب بویوک قورقوغا توشگەن موسقولایلار «تورک-سیب»
یولینگ آچیلشی بلەن «آرتق بویوک خوفنی بر طرف ایته یلەدک،
بو کۆندەن کین عسکرمز، قورالیمز، اوراغیمز وە باشامز بلەن
تورکستانیلەرگە بوتون ایستەگە نیمزنی قیلدیرە یلەمز، پاختا هەم
مهاجرت سیاستیمزنی کو گۆلدەگیدیک بەجرە یلەمز...» دیکەن
امیدلەر بلەن اوزلەرنی وقتنچە آووتما تەچی بولاد رلار.

یاقیندا تورکستانی اوزکوزی بلەن کوروب کیلگەن وە
آرورپانگ بویوک غازیتا لاریدا سیاحت تائراتنی یازغان آمریقالی
حوسەن «تورکستانیلەر باشلارینی ایگمەگە نلەر» دیمە کله اصل
حقیقتنی سویلەگەن ایدی. بز اوز تارخیمزنی، ایلمزنی وە تامیر-
لارمزدانگی قانیمزنگ حرارتینی باشقالاردان کورە یاخشیراق
یلگە نیمزدەن آمریقالی مەحررنگ جملەسیگە آنا تیلیمزدەن یەنە ایکی
سوز قوشوب «تورکستانیلەر باشلارینی ایگمەگە نلەر وە هیچ ایگمە-
یەجە کلەر» ديسەك خلقمزنگ توغری ترجمانی بولغان بولامز.

تورکستاننگ اوزاق بورچە کلەرنی موسقواغا باغلاغان وە
سوقالجیش (استراتەگیە) نەتقە نظر یدەن مەم بولغان «تورک-سیب»
یولینگ — بز هنوز روس قولیدا اسیر ایگەن — بتیشی، استقلال
کورە شیمزده یەگی بر صفحە آچادر وە ملی تله کلەرمزگە یالغوز
عصری واسطەلەرگە تاپانیش آرقاسیداگنە ایریشە یلەدرگە نیمزنی
بزگە قایتادان سیزدیرەدر.

«تورکستانە ئەکسک بولماس قەرمان،

هەر قولاچ یرندە یاتور بر آرسلان.»

دیب تانیلغان کیچمیشی پارلاق بر اولکەنگ بز ایرکیچی ییگیتلەری
— یاش تورکستانیلەر — موسقوانگ بوندە ی عسکری چارەلە-

رېدەن ھېچ بر متاثر بولماي ، مقدس سانادىغىز استقلال كۈرەشىمىزدە
ھېچ توختاماي وە ھېچ چەرچەمەي دوام ايتەجە كىمىز .

«ايستەمەك ياراتماق دېمە كدر» فلسفەسى بىزنىڭ يۈرەگىمىزگە
چىندەندە چوقۇر يىرلەشكەن . بىرئىچى ايستەگىمىز مىلى استقلال دىر .
«قورۇقچى بولمىسا قورادا قاپان قورسىلايدى» دېگەندىك بو كۈن
فلاكتىزدە يۈرتىمىزدە جانناوارلار قورسىلاب يۈرەدرلەر . تەگىمىز
عزىز يۈرتىمىزنى شو جانناوارلاردان قوروماقدىر . شۇنىڭچۈن كۈرە -
شەمە كەدە وە شو يولدا ساناقسىز قوربانلار پىرمە كەدەمىز . خەلقىمىز شو
شەرفلى كۈرەشىدە البتە موفق بولاجاق وە توركىستان قورتولاجاقدىر!
توقتامىش اوغلى .

ادىبى بولم .

مىرىخ يۈلدۈزىگە

گۈزەل يۈلدۈز ، يىرىمىزنىڭ ايتك قادىرلى توغانى !
نىگە بىزدەن قاچىب موپچە اوزاقلارغا توشوبسىن ؟
توغانىڭغا نىچۈن سرەگە پورمەسەن توروبسىن ؟
سۈيلى يۈلدۈز ، حالگ نەدر ؟ نىچىك تاپدىك دىنئانى ؟
بىزنىڭ يىردە بولوب تورگەن توبەنلىكلەر ، خورلىقلار
سۈيلى يۈلدۈز سەنىڭ داخى قوچاغىڭدا بولورمى ؟

بارمى سەندە بىزم كەبى انسانلار ،
ايكى يۈزلى ايش بوزارلار ، شائىتانلار ،
اورتاق قانين قائىمى ايچكەن زولوكلەر
قارداش ايتىن تۈيمەي يىگەن قاپلانلار .
بارمى سەندە او كسوز ، يوقسولنىڭ قانين
گۈرۈنكەلە شىب ، چاخىر كەبى ايچكەنلەر ؟ !

بارمی سەندە بوتون دىيا توزوگىن
 اوز قاپچوغىن تولدورغالى بوزغانلار؟
 بارمی سەندە بر اولكەنى ياندىرىب
 اوز قازاين قاينالغوچى خانانلار .
 بارمی سەندە قارىن قورساق يوليدا
 ايلين ، يورئين ، بارين يوغىن ساتقانلار؟

باشقارمادان:

يوقارىداكى شعرنى شاعر فطرت «ملت» وه «ملى روح» نىڭ
 قىممىنى تانىپ يورگەن چاغدا يازغان ايدى. بو كۈنلەردە ايسە فطرت
 «مارقىست» وه «بين المىللىچى» بولوب اوزىنىڭ ايسكى «ملى روحى»
 گە بوتۈنلەي آرقا اوگوروب يۈرەدر . شۈندەي بولسا ھەم فطرت ،
 بزلەر اوچون ، بر توركىستانلى شاعر در . اونىڭ قىممىتى شعرلەرى اوچون
 مجموعه مەزنىڭ صحىفەلەرى ھەر دائىم آپىقتىر .

تېشىقى خىرلەر

شەرھە

I روس-ختاى مناسباتى

اوتكەن يىل شىرقى ختاى نىمىر يولى اوستىدە ساويت روسىيەسى
 بلەن ختاى حكۈمىتى آراسىدا بر آگلاشما سلىق چىققان ايدى. ساويت
 حكۈمىتى 1924 نچى يىلى ختاى بلەن يەسەگەن مەھدەسندە چىن مىلى
 حكۈمىتى قارشوسىغا ، قومونىست پروپاگاندىسى قىلماسغا سوز بىر-
 گەن ايدى. بونىڭگە برابر ساويت حكۈمىتى اوز پروپاگاندىسىدا ،
 ختاى قومونىست اوزەكلەرىنى تىشكىل وه بعضى ساتقىن چىن گەنە-
 راللارنى پول وه قورال بلەن تامين ايتىشە دوام ايتدى. بونلەرنىڭ

همه‌م‌ه‌سی نختایده گی ایچکی محاربه‌ل‌رنک کوچ‌پیشگه سبب بو-
لدی وه حتی ختای ملی-شان-قای-چک حکومتنگ موقعی تهدید
ایته باشلادی. ختای حکومتی ده جدی تدبیرلر کوریشگه، او جله-
دهن شرقی ختای تیمر یولنده بوتون قومونست روس مأمورل‌رینی
قووب یوباریشغا مجبور بولغان ایدی.

شرقی ختای تیمر یولینگ 1896 نچی ییلغی ختای‌دوس معا-
هده‌سی بوینچه چارلق روسیه‌سی تامانیدان یه‌سه‌لگه‌نی هر کیمگه
معلومدر. بو معاهده‌ده ختای حکومتی بو تیمر یولنگ اوز توپرا-
غندن کیشیگه راضی بولغان. بوگا مقابل روسیه ایسه ختاینگ
برلگینی بوزماسغا، اونگ بوتون یرلری اوستنده گی حق‌اکمیتی-
اگ رعایت ایشگه سوز یرگه‌نی که بی ختاینی بو جهتدن باشقا،
دولتله‌رنگ تجاوزندن هم ساقلاشنی اوستیگه آغان ایدی.

او زمان روسیه خصوصاً «لاؤودون» (Laodun) یاریم آطاسنی
اشغال ایتگن ژاپونل‌رنی نظرده تونگن ایدی. طبیعی روسیه وعده-
سنی تونم‌دی. ژاپونل‌رنی «لاؤودون» یاریم آطاسنی تاشلاب‌چیقیشغا
مجبور ایدی. فقط اونی اوزی اشغال ایتوب آلدی. بونگ اوستیگه
روسیه آلمانیا حکومتی «چینداو» آطه‌سنی اشغال فکریگه کیتردی.
چارلق روسیه‌سینگ خائنلگی بو قدر بلنده بیتمه‌دی. روسیه‌نگ
اؤ که ته، اؤ عقلی وه اؤ نفوذلی سیاسیل‌رندن بولغان غراف
ویته‌نگ شهادتیگه قاراغاندا ختایده گی 1899 ییلغی «بوکسرل‌ر
تویالانی» صرف روس سیاستینگ نتیجه‌سی ایدی. بو تویالانی
بتریشگه کیریشگن برل‌شگن آروپا قواوتل‌ری ایچنده اؤ کوب
ظلم وه وحشتی روس عسکرل‌ری کورسه‌تکن ایدیل‌ر. په‌کین‌نگ
آلینشدا روسل‌ر یاغوز پای‌تخت شهرینگ اوزینی گنه ایمه‌س،
ختای ایپه‌راتورچه‌سینگ سراینی ده داغیتوب، تالاب، شرقی
ختای تیمر پولی معاهده‌سینگ (ته‌کستینی) اصلنی اوغورلاب کیتگه-
نل‌ر ایدی. چار حکومتینگ بو یول معاهده‌سینگ شرائطنی خله‌کا-

رانە، خائىنانى بىر صورتدە بوزگەتى غراف وىتتە آچىق اعتراف
ايتەدر.

مەنە كورك، چارلق روسىيەسىنىڭ مساوات اساسىدە بولماغان
بوتون مەھدەلەرنىڭ كىچىككەننى بوتون دىئاگە پروپاگاندا قىلوب
باقىروب يورگەن ساۋىتلەر روسىيەسى اوزىنىڭ ضعيفراق شىرقى
قوشنىلەرى بلەن قانداى مەاملە قىلادى! او، ختايدە گى اىچكى توباد
الانلاردان فائىدەلەنوب ختاى حكومتىنى شىرقى ختاى تىمر يولى او-
ستىدە گى ايسكى روسىيە حقنى تانىشغا مجبور ايتەدرگەن 1924 نچى
يىل مەھدەسىگە امضا ايتىردى.

اوتكەن يىل ختاى بلەن ساۋىت روسىيەسى آراسىدا آگلاشما-
سلىق چىققانىنى يوقايدا دىدىك. او زمان ھەر ايكى تاماندا سوغىش
وضعىتى آلدىلار. سفير وە قونسوللار قايتوب كىتىدىلەر. دەپلوماسى
وہ باشقا مناسىبتلەر بوتونلەى كىسىلدى. اىچكى قارشىلىقلار بلەن باشى
قاتقان ختاى مىلى حكومتى اوزىنى ضعيف حس ايتدى وە يەگىدەن
شىرقى ختاى تىمر يولى ادارەسىدە روسلەرنىڭ اشتراكىنى قبول
ايشىگە مجبور بولدى. بولشەۋىكلەر وە بونگ آرقاسىدان ختى
كەرەنسكى باشدا بولغانى حالدا بعضى سول روس مەھاجرلەرىدە
«روسلەرنىڭ ختايلارغا قارشى غلبەسى» حادىئەسىنى بايرام قىلدىلار.
اوزون چىككەن مذاكراتىدەن سوگرە ساۋىت روسىيەسى وە
ختاى بو مسئلهلەرنى حل ايتش اوچون بر قوفرانس چاقىرىشى او-
ستىدە آگلاشدىلار. توپلانىش يىرى موسقوا ايدى. ختاى حكومتى
نمايندەلگى موسقواگە كىلوب يىرلەشكەنى ھەم يوق ايدى. بولشە-
يكلەر اونگ ختاى مىلى منافىنى مدافىعە اوچون قىمتلى بولغان بوتون
وئىقەلەرنى اوغورلاب قويدىلار.

بو كورسەتەدر كە «وئىقە اوغورلاش» (چارلق ھەم ساۋىت)
روسىيە سياستلەرى اوچون ائڭ مەم اساسدر.
قوفرانس ھەدىب كىچىككەنلەدر. موسقوا بولشەۋىكلەرنى سا-

وېت قونسولانلاری اوچون حربی ساقچی توتہ یللیش حقینی طلب ایتہ درلہر. بو ایسه چار حکومتی زمانده بولغان حالنگ عیندر. اختیایلارنی بو وه بوننگ که بی کوب گنه ایمپریالیستچه طلبلہرینی قبولگه مجبور ایتش اوچون بولشه ویکلہر بوتون کوچلہری بلہن ختایده گی ایچگی محاربه لہرنی کوچلہ ندریشگه اورونوب یاتادر۔ لار. بولشه ویک مطبوعاتی بوکون ختاینگ مهم گنه بر قسمندہ سا۔ ویت سیستمی حکمران بولغانینی یازادر. مثلاً ساویت غازی تالارینک خبرلہریگه قاراغاندا غربی فوتسان، خونان، تسہنسی ولایتلہرنده وه غوانسی، غواندان، سیچوآن، چجن تسہن، تسہنسو ولایتلہر رینگ بعضی قسمی ساویت ادارہسی ایمش.

ختای قیزیل اوردوسی، ۴نجی قورپوسی قوماندانی «چودہ» ننگ 5جی اوزبیکستان قومونیسٹ فرقهسی قورولتاینگ فخری ہیئت ریاستیگه سایلانیشی طبعی ساویت حکومتینگ ختایغا قارشو صلحچوروانہ مناسباتی کورسہ تیش اوچون بولسا کیرہک. ساویت حکومتی ختایده چار حکومتینگ ایمپریالیستلک سیا۔ ستینی دوام ایتدیرہدر.

II.

هندستانده

هند ملتچیلہریننگ اینگلتهرہ حاکمیتیکه قارشو کورہشی حالادہ اولگی شدتی بلہن دوام ایتہ کدہدر. غاندی وه باشقا رہبرلہر ننگ حبس ایتیلیشی هند اختلال حرکتینی چہرچہ تیش اوچون هیچ بر تورلو تأثیر ایتہ آلمادی. هند اختلالچیلاری مجادلہ قورالی قیلوب:

- 1) هندستانلی مأمورلہر ننگ اورونلہر ندهن استعفا ایتشلہرینی، (2) توز سالیغیا قارشو چیقیشنی، (3) اسپیرتلی ایچکیلہرگه قارشو اکورہشنی، (4) اینکلیز ماللہریگه قارشو بایقوت اعلان ایتشنی آلدیلار.

توز سالیغی، اینکلیزلہر ننگ هندستانده گی اؤک مهم کیریم

منبعلریننگ بریدن. توز استحصال حکومت مونوپولی بولوب، توز مستهلکلر نهدن آنادرغان سالیق اینکلیز خزینه سیگه یلده یدی یاریم میلیون اینکلیز لیره سی، یعنی روس پولی بله ن 75 میلیون آتون سوم کیریته در.

غاندی ایمدی ده «فخری حبسخانه» سنده قامالوب اوتوره در. هند ملتچیلهری اونگ باشلاغان ایشینی اینه رژی بله ن دوام ایتدیره. درلر. غاندینگ «قانسز محاربه»، «قورال» ایشله تمه سدن مجادله «دیگن تشویقاتلاری عملده باشقاچا بولوب کیتدی. بو کون ملتچیلر بله ن اینکلیز پولیسی حتی عسکری دسته لهر آراسندا قافل، سلاحلی مجادله لهر عادی حادثه لهر که بی بولوب توره در. قالكوتنه، بومبای دهلی که بی که تته مرکز لهر ایمدیگه چه یالغوز کوچه توپالانلا. ریفا شاهد بولغان بولسالار، پشاور، شالابور که بی دائره لهر حقیقی حرب میدانی بولوب آلدیلار.

هندستانده گی اداری وضعیتنی تکشیریب هند قانون اساسینی اوزگه تیش اوچون تکلیفلر حاضر لاش مقصدی بله ن لیبه رال فرقه سی مبعوتی سایمون (Simon) اداره سی آستنده بر قومیسون 1927 نچی یلی هندستانگه یوباریلغان ایدی. بو قومیسون ایمدی اوز تدقیقاتنی بیروب نتیجه سنی نشر ایشگه باشلادی. بو قومیسون ههر قانداق بر صورتده استقلال بیریش فکریگه یاناشما ایدرده. تأسف که جوده مفصل بولغان بو قیمتلی وثیقه اوستنده اوزون توختی آلامیز. بو حقه قیساگنه معلومات پیرمه کله کفایه له نمه ک مجبوریننده مز. سایمون قومیسونیننگ پیرگن معلوماتیگه قاراغاندا هندستانده 320 میلیون اهالی یاشایدن. بونلرده ن 216 ییونی براهمان وه باشقا هندو دینلریگه، 70 میلیون اسلام دینیگه، قالغانلاری ده باشقا تورلو دینلرگه منسوبدرلر. هندستانده 222 تیل سویله نهر ایکن. 40 میلیون آدیغراق آداملار حقوقسز یعنی قاستالار خارجنده ایش. قومیسون، تخمین ایتدیگمز که بی، («باش تورکستان» ننگ

3-4 نچی سانغا باقیگ! هندستانگ تورلو اداری قسملهرگه آیریلدیشینی تکلیف ایتهدر. قومیسوننگ تکلیفی بونچه هندستانگ توقوز مختاریتلی اولکهگه بولونیشی وه «یرمانا»نگ باشقا قسملهر-دهن بوتولهی آیریم اداره قیلینیشی کیرهك. کوبچیلگی مسلمانلار بولغان شمال غربی هندستانگ آیریم مختار بر اداره گه ایگه بولدیشینی توشونیلهدر. ههر بر مختاریتلی اولکهنگ برز «محللی مجلس مبعو-ثانی» تشکیل قیلناجاق وه بو «محللی مجلس مبعوثان» لهرده عموم هندستان پارلامانینی ساییلا یا جاقلاردر.

قومیسوننگ بریتانیا هندستانی هم اوننگ یاریم مستقل وه مختار حکومتلهرندهن بر «هند قون فهده راسیونی» تشکیل امکانی حقدهدر کی تصویر شایان دقتدر.

عموم هندستان ادارهسی باشندا ایسکیچه «نائب قرال» قالا-جا قدر. قومیسون هندستانده داخلی ترتیباتی ساقلاش اوچون بر هند مینسترینگ تحت اداره سنده مخصوص بر هند داخلیه نظارتی تشکیلی توصیه ایتهدر.

اوردو مسئله سنده قومیسون هندلیلهرنگ ضابطلهر صفیگه کیره بیلدیشی حقلهرینی کیگه تیریش لزومنی سویله یدر. شو بیرده بونی ده بیلمهك لازمدر که هندستانده گی اینکلیز اوردو سنده 60 بیگ اینکلیز وه 150 میگ هند عسکری بارددر. سایمون قومیسونینگ تیکشیریش نتیجه سندن وه اوننگ تکلیفلهرندهن هند ملتچیلهری، طبیعی، جوده ناراضیدرلار. الاکن هند مسلمان باشلوقلاردان بعضیلهری، مثلاً مشهور شوکت علی، قومیسونینگ تکلیفلهریگه راضیلق بیان ایتگن. بو ییلنگ اوقتوبر آیندا لوندونده اینکلتره-هند قونفرانسی آچیلماقچی. اینگلتره حکومتی غاندی وه اوننگ طرفدارلهری باشلوقلاری بلهن اونلهرنگ قونفرانسه اشتراکلهری حقدهدر مذاکره یوروتمه کده ایمش. هند مسلمانلاری نماینده لهری ده قونفرانسه اشتراک ایشینی قبول ایتکه نلهر.

اینکلتیره وه مصر

مناسبتی ایمدیگه چه توزه له آلمان. «پاش تورکستان» نینگ سوڤا نومرو سنده یازدیغیز مئذا کره لهر هیچ بر تورلو نتیجه گه ایریشه آلماسدان کیسیلوب قالدی. ههر اینی تامان دا اوز نقطه نظر نده قاتئغ توره در. اینکلتیره اوزینگ حاکم وضعیتندن کیچمهك ایسته مه یدر. مصر ایسه اوزینگ تام استقلالینی طلب ایته در. بو، مصر ملی فرقه سی لیده ری مرحوم زغلول پاشانینگ چیز گه ن یولی بولوب، اونگ یرینگه کیلگه ن نحاس پاشاده عینی یولدان کیتدی. توختاب قالغان اینکلتیره مصر مذاکراتینگ قایتادان باشلانوب باشلانماسلتی حقنده اولدن بر نهرسه سویلهش جوده قیین. ههر حالده بو ایکی دولت مناسبتی دائمی صورتده بوکونگی حالدا قالا بیرره دیب اویلاب ههم بولما یدر. یا مصر لیلهر نینگ حاضرگی شرائط بله ن راضی بولیشلا ری وه یا اینکلیزلهر نینگ مصر طلبلهرینی قبول ایشله ری، یا خودده وقتنچه بولسا ههم ههر ایکی طرفنی ده بر درجه گه قدر قناعتله ندیره لك ده پلوماسی تیلنده «modus vivendi» دیدیکلهری یولنگ تاپیلشی کیره ك. یه گئی گنه مصرده نوبتی حکومت اوزگهریشی بو لدی. نحاس پاشا استعفا ایتدی. قرال فؤاد یه گئی قاینه توزیش ایشنی اوزینگ یاقین آداملار ندان اسماعیل صدقی پاشا گه تاپشیردی. شو صدقی پاشانینگ وقتیه مرحوم زغلول پاشانگ قامالیشیغا سبب بولغان بر شخص بولغانینی ایسله سهك، اونگ مصر ملی منافعنگ مدافعه سنی قایسی یولدا آلوب بارماقچی بولغانینی ده قولای تعین ایته آلامز.

IV.

آفغانستانده

وضعیت محکمله شگه ن. یه گئی پادشاه نادر خان ننگ حاکمیتی یاخشی گنه کولک آتقان. مملکت تالانچی بچه سقانگ آواتوراسی وه

آپارچا دوام ایتگن ایچکی محاربه زمانده آلدیغی یارالارینی ساغالتوب، حیات توغرو تکامل استقامتینی آلا باشلاغان.

بر زمانلر غازیتلار 1921 ییلی آوروپاغا کیلگن برنچی آفغان مختار وکیلی وه سابق پادشاه امان الله خان آوروپاده سیاحتدا ایکن وکالتاً مملکتی اداره ایتگن محمد ولی خان ننگ بچه سقاگه یاردم ایتوب مملکت منافیکه خیانت ایتکهنینی یازغانلار ایدی. محمد ولی خان ایشنی تیکشیریش اوچون توزولگن محکمه هم اوننگ محکومیتیکه قرار بیرگن ایدی. قایتادان قیلنغان تیکشیریش نتیجه سنده اوننگ خائنلر بله ن برگه بولماغانلیغنی وه آفغان خلق منافعینی هیچ بر تورلو متضرر ایتمه گهنی کورسه تگن؛ بناء علیه اوننگ حقدنه کی اعدام قراری ده لغو ایتلگن.

بزا او مملکتده بو قدر مهم موقعلر اشغال ایتوب، کوب ایشلر کورگن بر آدامنگ بوندای خیانتلرده اشتراک ایتمه گهنلگی وه اوننگ اوز خلقیکه قارشو صادق ایکنه نلگی خبرینی شویرده قید ایته یلمه ک بله ن بختیارمز.

بزا اوز یوره گیمز گه اُک یاقین بولغان آفغانستاننگ یه گلی پادشاه نادرخان که بی سیاسی تجربه کورگن، وه دورین بر حکمدارنگ تحت اداره سنده نیز زمان ایچنده بوتون یارالارینی پیروب اوز خلقنگ ترقی وه سعادت یولندا قطعی آدیملار بله ن ایلگهری کیشیکه اینانامز.

یه کی تورک لاتین الیفباسی

(تورکستاندهن خصوصی مکتوب)

مای آییننگ 6 نچی کونی آلمانادا ساویت اتفانده گی تور-کلرنگ «یه کی الیفبا قومیته سی» نگ IV نچی سه سیه سی مجلسی آچیلدی. لاتین الفبای اطرافندا بولوب اوتگن شدتلی کوره شلر

مثلاً، لاتین ایفباسینی برنجی باشلاغان ساویت آذاربایجانی ایسکی لاتین ایفباسی بلن باسیلغان کوبگنه ادبیات وه اثرله‌ری بولغانی اورتاغا قویوب، حالادا بیرله‌شگن ایفباگه قارشو توره‌درنا باشقا «ملی» ساویت جمهوریتله‌ری اساس اعتباریله یه‌گی ایفبانی قبول ایتدیله‌ر. یالغوز باش حرفله‌ر مسئله‌سی یه‌گی ایفبانگ قطعی تصدیق ایتلیشگه مانع بولوب توره‌در. ساویت قیرغزستانی نماینده-له‌ری، بز پروله‌تارلار مملکتی، بزده هیچ بر آیریم توتیله‌رلك صنف یوقدر. بز مانا یارنی تیردک. حاکمیت خلق کتله‌سی، «باتراق»، دهقان وه ایشچیلرگه گنه عائددر. ساویت ایفباسی ده شونده‌ی بو-لیشی کیره‌ک. ایفبانگ بوتون حرفله‌ری ده «باتراقلار» در. بونده هیچ بر «ماناپ» — که‌ته — حرف بولماسغی کیره‌ک. اونگچون بز باش حرفله‌رگه قارشومز، دیگن فکرله‌رنی یاریم چین وه یاریم هه‌زیل قیلوب سوبله‌ب یه‌گی ایفبانگ باش حرفله‌ر مسئله‌سیگه قارشولق کورسه‌توب توره‌درله‌ر.

ایمدی بر آز ساویت روسیه‌سنده‌گی تورک جمهوریتله‌رنده یه‌گی ایفبانگ وضعیتی حقنده بر آز یازوب اومه‌کچی بولامه‌ن؛ قازاغستاندان باشلامه‌ن:

برنجی باسقیج مکتبله‌ر بوتونله‌ی یه‌گی ایفباگه کوچگه‌نله‌ر.
 2 نچی باسقیج مکتبله‌ر اوچون یالغوز اجتماعیات درسلیکله‌ری گنه یه‌گی ایفباده باسیلغاندر. بو ییلنگ 4 نچی اوقتوبریگه یعنی قازا-غستان ساویت جمهوریتینگ اون ییلق دونوم کونیه‌گه قازاغستان خلقینگ یوزده‌ن اون ییشینی یه‌گی ایفبا بلن سوادلی قیلیشغا تیریشلیب توریله‌در. کونده‌ک نشریاتدان «قیزیل عسکر» غازی‌تاسی «یه‌گی مکتب» وه «جارچی» مجموعه‌له‌ری 1928 نچی ییلدان باشلاب، «عیال ته‌گیلیگی»، «یه‌گی ادبیات»، «قیزیل قازاغستان» مجموعه‌له‌ری بو ییلنگ فیرال آیندان باشلاب تامامیله یه‌گی ایفبا بلن چیقادرلار. مای آیینگ 5 نده‌ن باشلاب بوتون قازاق غازی‌تالاری

2 صحیفه نى لاتین حرفلهرى بله ن تیریشکه مجبوردرلهر، 4 نجى اوقتوبرده ن اعتباراً بوتونله ی لاتین حرفاتیگه کوچه جه کلهر.

ئوزبکیستان لاتینلاشیش توغریسیده باشقا جمهوریتلهرگه قارا-

غاندا آنچاگنه آرتدا قالغاندر. او یرده یه گى ایفا بله ن سوادیلهر-

تنگ، سانى 50 میگ یعنی اهلینگ یوزده 12 سى گندهر. بو یلنگ

باشندان بوتون مکتبلهر یه گى ایفاگه کیچدنلهره. 1927 نجى یلده ن

بو یلنگ ماریفاچا اوزبکیستانده 3 میلیون 140 میگ تیراز بله ن

520 تورلو اثر باسیلغاندر.

تورکمنستان لاتینلاشودا ائ آلداتورگه ن جمهوریتلهرنگ

بریدر. او یرده بوتون کونده لك نشریات وه باشقا آثار کوبده ن

لاتین ایفاسنده چیقادر. اهلینگ یوزده اونى بو یه گى ایفا بله ن

سوادیلدر. بوتون مکتبلهرده یه گى ایفاده اوقوتیلادر وه 1887 معلم

یه گى ایفا بله ن حاضر لاندیلار.

قیرغزستان بو یلنگ ایوتنده ن باشلاب یه گى ایفاگه کوچه-

جه ک. یه گى ایفا بله ن 91,537 سوادلى کشى بار. (اهلینگ یوز-

ده ن اون اوچى). یه گى ایفاده اوقوتا یله درگه ن 2,815 معلم

حاضر لانغان. قیرغزستانده برگه یاراماغان نقطه بولسا او هم او

یرده گیلهرنگ باش حرف مسئله سنده گى قارشولیقلا ریدر. (قیرغز

مسئول ایشچیلهرى باش حرفگه «ماناپ حرفى» دیدرلهر.)

تاجیکستان بو جهته ن ائ آرقادا قالغاندر. مجلسده تاجیکستا-

تنگ یه گى ایفانک تطبیق ایشلهرنده گى یوتوقلهرنى کورسه ته-

درگه ن رقملهر کورسه تیلمه دی. یالغوزگه تاجیکستاننگ هم باشقا

قارداش جمهوریتلهرنى قووب یتیشى حقنده امیدلهرگه سویله ندى.

ایمدى تورکستان چیگه لهریده ن چیتگه چیقماز.

تاتارستان بو یلنگ باشیدا یه گى ایفاگه کیچدی. باشدا هم

سویله ندیگی که بی تاتارلار لاتین ایفباسینگ کیچیشیگه شدنلی قارشولیقلا کورسه ندیلەر. بونینگله برابر سوگردهن قابول ایتیش مجبوریتنده قالدیلار. قیسقاگنه مدت ایچنده زور موفقیتلەرگه ایگه بولدیلار. تاتارستانده گی یه گی ایفبا سوادیلارنگ سانی 276 مینگه چیققان. بوتون نشریات لاتین حروفائیگه کیچگه ندر.

باشقردستان بویلینگ ایول آیدان باشلاب لاتین حرفلەرگه کیچمه کچی. بوتون مکتبلەر لاتینلاشغان. یه گی ایفبا بله ن حاضر. الاغان معلملرنگ سانی 2025 گه چیققان.

قریم لاتینلاشیش ایشنده اُک آلدان بولغان تورک ساویت جههو- ریتلرنگ بریدر. اهلینگ یوزده 30 یه گی ایفبا بله ن سواد- لیدر. اوچ مجموعه وه ایکی غازیتا یه گی حرفلەر بله ن چیقماقدادر.

لاتینلاشو حرکتینی ایلک باشلاغان آذربایجان بویولدا آنجا- گنه موفقیتلەرگه ایگه بولغان. بوییرده بیرلشگن ایفبا بله ن باش حرفلەر (آغالار بیکلەر حرفی) مسئله سیگه قارشولق کورسه تیلوب توریلهدر. اهلینگ یوزده 24 ی یعنی 581 175 کشی یه گی حرفلەر بله ن سوادلیدر. لاتین ایفباسی قابول ایتیلگن وقتدهن تا 1929 نجی میلنگ اوقتورر آیفبا آذربایجاندا 3 میلیون 445 میگ 700 تیراژلی تورلو نشریات باسیلغاندر.

آگورجستان، آجاریا وه نهرمنستان تورک اهلاییسی بوتونله یی پیلگی ایفباگه کیچگه نلەر. آن کیلتر.

تورکستاننک بوکونگی حالی

(خصوصی مکتوبلهردهن تولادینمز خابارلار)

تورکستان مسجدهری

تورکستانده آرتق مسجد قامادی دیبه رلک درجه ده در. اُش که تته وه تاریخی مدرسه هم مسجدهلرمز قومونیدست قلوبلاریغا آیلانتریلیب

محرابلەرگه له زین وه باشقالارینگ سورہ تله ری آسیلدی .
 بر کون آندیجاندا تاك نمازی قیماقدا بولغان مؤمینلهرنی چه قما
 توتوب قاماغان وه امام بلهن صوفینی « خلقنی حکومت علیهگه تشویق
 اوچون توپلاغانسز » دیب عیبله ب سیر قیلغان . بوندهی حاللار هر
 تاماندا کوریلیب توره در .
 روسلر آرتق کولکه سیده ن قورقغان تیوله رگه اوخشاب قالدیلار .

آچاق ایله اولدیرمه ك یولی .

تورکستانگ هر بر بیریده بوغدای ، گوروج ، آریا ، جوهاری که بی
 آوقاتلارنی آیش-سانیش یاساقدیر . دهقان بوندهی ماللارینی یالغوز
 حکومتگه ساتا بیلهر . ساتماغانلارغا درحال جزا بیریلهدی . هه هه
 قوئوپراتیفدان آماقما مجبوردر . قوئوپراتیفدان بر نهرسه آماق اوچون
 هر کیمنگ قولیدا « کهرتوچکه » دیب آتالغان کاغاز بولیشی کیره ک .
 « کهرتوچکه » محله قومیسوینیدان آینادر . ملتچی دیب تانیلغان :-
 لارغا ، باسماجیلارغا یاردهم قیلغانی شبهه ایتلگه نلهرگه ، نيقولای
 دوریده بولسا هه روسلهرگه قارشولق قیلغانلارغا وه اونلهرنگ بالا -
 چاقالاریغا « کهرتوچکه » بیرلهمه یدر . « کهرتوچکه » لیلهر هه م
 غه لله نی جوده قینلق بلهن آلا بیلهدرلهر . ساعتلارچه کوتدیرگه نده ن
 سوگ ایکی قاداق اونگه ایکی قاداق کیهک قوشوب بیریلهدر . قیش
 کونلهری کوب چال وه بالالارنگ نوبت کوته رگه ن ساووقدان قانوب
 قالغانقلاری کوب کوریلدی .

تورکستانده قورباشیلار

فهرغانه ده کیگ صورتده سورگون بار . ایسکیده اوغلی قورباشیلارغا
 بیگیت بولغان عائله لهر وه قیشلاقلار سیر قیلماقدالار . فهرغانه ده بو
 ییل بهارده یه نه بر قانچا قورباشیلار توده سی یوزه گه چیقدی . بیگیتلهر
 غروب حالیدا اونلارغا قوشولماقدالار . بو بیگیتلهر اچمیده کوب

قومونستلەر هم بار . بونلەر روسلەرنڭ بو کونگی سیاستلەری ایله
ملکتلەرینڭ آز زمانده محو بولیشیدان قورقوب نجاتنڭ یالغوز مستقل
تورکستان دولتیده ایکه نلگی قناعتیگه کیلگه نلەر . بو یاز کیڭ صورتده
قورباشی تشکیلاتی یوزه گه کیلیشیدهن وه قانلی اوروشلەر بولیشیدان
قورققان ساویت حکومتی میڭلەرچه عسکر کتیره کده در .

کیلگندیلەر کویه مه کنه

بو ییل روسیه دهن « مستقل » تاجیکستانگه کیلگندیلەر توختا -
ماسدان آقوب توره درلەر . بولەر اونوهلی بیرلهرمزنی زور بلهن آماقدا -
لار . تاجیکستانده گی بو کونگی روس قوغورچاقلاری بو کیلگندیلەر -
نڭ تاجیکستانغا مدنیت (!؟) کتیره جه گینی او یله بدرلەر! ... بو آج
کیلگندیلەر آینوقسا دوشنبه گه بیرلهر شتریا مه کده لەر . تیمیر یوللارنڭ
ایکی تامانی دان بونلار ایله تولمه کده در .

کیلگندیلەر تورکستاننڭ فەرغانه وه سمرقند ولایتلهریگه باروب
بیرلهر شیدهن باش تارتدیلار . چونکه ایسکیده بو بیرلهر گه کیلوب
بیرلهر شگهن روس مهاجرلهری قوزغالیش زمانی ده تارقالوب کیتیشگه
مجبور بولغانلار . اونکچون حاضرگی کیلگندیلەر اوتامانلارغا باریشغا
جسارت ایته آلمای توره درلەر . شونده ی بولسا هم ساویت حکومتی
آندیجان وه فوقان قیشلاقلاریغا یه گیده ن آج کیلگندیلهرنی کیلتریب
او قیشلاقلاردا گی اهالینی باشقا اولکه لهر گه هه یدمه کده در .

که تته قورغان اهالیسنڭ تاوشی

سمرقند ولایتنڭ که تته قورغان اهالیسی سمرقندگه کیلیب حکومتگه :
« اگر بو قولخوز دیگهن بلانی باشیمزدان آلماساڭز ، عمرمز برکون قالغان
بولسا هم بو توغریده وه حقمز یولیدا کوره شه مز . اگر او کیلگندیلەر
بلهن آج عسکرلهرگزنی که تته قورغاندان آلماسالارڭز وه بو توغریده بر
یول توشومسه له رڭز ، یولینی اوزیمز تاپامز حتی تاپدق ! » دیدیلەر .

رئیس جمهور یولداشباي آکا آخونبابا اوغلی : « سزله ر اندیشه قیماڭز - لار . مهن تاشکندگه (والی گه) یازاجاقهن . سزله ر اوزباشکرجا بر ایش قیماڭزلار ، سوڭرا باشکیز بلاگه قالور » دیدی .

اهالی - باشیمزغا بلا کیلگه نی قدر کیلدی !
ایکنچی کون او بیرده گنه بیرگن دهقانلار در حال قاماقفا آلینوب اوی - ایچله ری ایله سبیر قیلندیلار وه بیر سوله ری کیلگندیله رگه بیریلدی . آخونبابا اوغلی ده تاشکندگه چاقیریلیب ، بولماغور وعده قیلغانی اوچون ، توبه قیلدی بیلدی . بو وقعه ده ن کین که تته قورغانگ بر قانچا دهقانلاری قورباشیلارغا قوشولوب کیتدیله ر .

محنت بیرجه سی - ایش بیریش باشقارماسی

بازارلارنک یاپوقلیغی یوزه سیده ن بوتون کاسیلار وه باشقالار بو باشقارماغا مراجعت قیلوب ایش طلب قیلایاتوبدلار . بو باشقارمانک که تته له ری روسله ر بولغانیدان تورکستانلیله رگه ایش بیریمه یدر . بر ییلدان بویان بو بیرده ایش کوتوب اونورگن میگلهرچه تورکستانلیله ر بولغانی حالدا محنت بیرجه سی شوییل یانواردا سامارادان تاشکندگه کیلگن 500 کیلگندیله رگه ایش بیروب اونله رنی بیرله شتردی ...

تورکستانلی قومونیسته لر : « اگر مملکت بو حالدا کیتسه آز بر زماندا تورکستان روسستان بولاجاق . اگر بزله ر ملی استقلالچیلار بلهن برله شیب مستقل تورکستان دولتی قوروب ایشله مه سه ک ، یوزیمز قیزاریر . بو کونگی قومونیزمگه یاردم قیماق ، روس ملتیکه یاردم قیماق دیمه ک بولغانیدان ، حقیقی قومونیزم مفکوره سیگه خیانت قیلغان بولورمز ، ، ، . » دیب ندامت قیلادرلار . بونی سویله گنه لر 9-10 ییلق قومونیسته لهردر .

عظیم بیك سورگونده ، عبدالوهاب مراد قاماقدان .
بهرلین یوکسه ک زراعت مکتبئی بیروب خدمت ایتمه ک اوچون

تورکستانگه قایتوب کیتگهن عبدالوهاب مراد قاماقنا آلتغان وه
 عظیم ییک یریم جان سورگون ایتلگهن. آوروپادا یوکسهک مکتبئی
 بیروب یورتیمزگه قایتغان یالغوز شو ایکی اگه بیگیت ایدی.
 عبدالوهاب مراد قاوونچی قیشلاغیداگی زراعت تجربه استاسیونیده
 خدمت ایتهر ایدی. آوروپا تحصیلی کورگهن شو برگنه زراعت
 بلهرمه نیتیک قامالیشیغا، خائن عابد (خواجه) سعیدنک «عبدالوهاب
 مراد بهرلینده جمال پاشانیک تأمیناتی بلهن او قوغان ایدی» دیگهن،
 اوسه کلهری سبب بولغان.

عظیم ییک یریم جان ایسه زراعتنیک آینوقسا چاروادارلق ساجه-
 سیده اختصاص کسب ایتگهنیدهن تورکستان صحراسی اوچون
 قیمتلی بر بلهرمه ن سانالار ایدی. بو بیگیت حتی خدمتگه آلتماسدان
 سورگون ایتلگهن. عظیم ییک آلمانیاگه کیلمه سدهن بورون تاشکندده
 چیقادرغان «آق جول» نام ساویت غازیتاسینی اداره ایتهر ایدی.

اوج

29. VI. 30. ده موسه وادان باشقارمازغا. یازیلغان سکتوبده،

سعدالله قاسیم محاکمه سیده چاتیمه چیلیق قیلغان خائن عابد
 (خواجه) سعیدنک زهرله نکه نلیگی خبر بر بله دی.

تورکستان خبرله ری

اوزیک قومونست فرقه سنده

یاقین وقتلهرده اوتکه زیلگهن اوزیک قومونست فرقه سینی
 نازالاش قومانیاسی بزگه بر قانچا معیندار معلوماتلار وه رقمله
 یرمه کده در. بوتون اوزیکستان فرقه تشکیلاتنده اعضا وه نامزد
 بولوب 35.900 آدم بار ایگهن. بونله رده 33.134 کشی تیکشیش
 ایله گیده ن کیچیریلگهن، 4.564 کشی فرقه ده ن چیقاریلغان وه 598

كشى اوزى چيقوب كيتكەن. مسؤل ايشچىلەر دىن 655 كشى نى كىشىرىلۈپ، 60 كشى فرقه دىن چىقاريلغان ۋە 93 كشى ايشىدەن بوشە تىلگەن. 769 قىشلاق مسؤل ايشچىلەر دىن 171 كشى فرقه دىن چىقاريلغان ۋە 140 كشى ايشىدەن بوشە تىلگەن. مۇسسەلەر دىكى او- زە كلەرنىڭ 1408 مسؤل ايشچىلەر دىن 163 كشى فرقه دىن چىقا- رىلۇپ 135 كشى ايشىدەن آلتان.

اوزىك فرقه لىلەر دىن (عموم اعضانگ قانچاسى اوزىك ايكەنى آينق معلوم بولماسا، ھەم اوچدە بىردەن كۇب بولماسلىغى مقرر دىر). 103 كشى فرقه دىن چىقاريلغان. اوزىكستان عالى محكمە- سىنىڭ سابىق مدعى عمومىسى م. شمس الدين دە فرقه دىن چىقاريلغا- نلار اىچىدە دىر. بو كىشىنىڭ گناھى 1919 نچى يىل يانۋار دىكى كى- اوسىپوف توبالاندا اشتراك ايتكەن بولغانى ايمىش.

پىسكى فرقه تشكىلاتلەرى حقتە كى معلوماتلار يەنە قىزىقراق. محلى فرقه اوزە كلەرنى بىر تونلەى سوادىز بولغانلارنىڭ سانى جودە كۇب ايمىش.

بعضى فرقه اوزە كلەرى (مثلا فرغانەنىڭ رىشان رايونىدە) ايشانلار طرفىدەن اداره ايتلمە كە ايكەن. فرقه اعضالارى ۋە رەھبەرلەرى — ايشانلار — فرقه تشكىلاتلارنىى حكومت مۇسسەسى كە بى كۆرەر، او يىردە بولونماق ۋە اونگە خىدمت ايتىشىى مجبورى دىب بىلەرلەر ايكەن.

كۆبىدەن اولۇب كىتكەن آداملارنىڭ اسملەرىنى فرقه اعضاسى قىلۇپ يازۇپ قويۇپ، ساناب يورگەن تشكىلاتلاردا كۇب گنە ايكەن. مثلاً زىرفشان او قروغى يە كى قورغان رايونىدە كۆبىدەن اولۇب كىتكەن آداملارنىڭ اسملەرىنى فرقه لىلەر دىكى يازۇپ، ساناب يورگەن بولغانلار. آندىجان كە بى مەم بىر يىردە شۇندەى «رحمتك آداملارنىڭ روحنەن» بولغان اعضالار 300 لەب بار ايكەن.

شو قيسقا گنه معلوماتدهن اوزيكيستان فرقه سينگ حقيقي يو-
زینی کورسه ته درگه ن بر تصور ايدنمهك قيين بولماسا كيرهك ديب
اويلايمز.

سه كيز اولوم جزاسی

ياقیندا بولونگور رايوندا اوچ آغاینی توردی اوغلیله اولدیر-
یلگه نله ایدی. بونله رنگ بریسی قیزیل عسکر ایدی. شو اولدیریش
مسئله سنده شبهه له نوب 33 کشی قاماغا آلتغان ایدی. عبدالقادر اوغلی
حاکم، حاجییک وه آق آدیر اوغولله ری تیرگاوچی (مستطق)
ایدیله. 8 کشی آتوب اولدیر یلیشگه وه 12 کشی تورلو مدتکه قاما-
قفا حکم ایتیلدیله. حاکم وه تیرگاوچیلارده جنایتمی یاشیریش بله ن
عیله نوب 8 ییل حریتدهن محروم ایتیلدیله. 13 کشی آزاد ایتیلدی.
(«پراودا ووستوکا» 29. 5. 30).

اوزيکسانده اوزيک تیلی

اورتا آسیا دارالفنونی یرلی شیوه لهرنی اورگه نیش ایشینگ
اُنْک آلداتورگه ن وه اُنْک جدی قویولغان یریدر. بو دارالفنونی یتیر-
گه ن ههر بر آوروپالی (روس) یرلی تیلنی یاخشی یله در ديب
شهادتنامه آلادر وه مسؤل اورونله رگه تعین ایتله در. اونگچون بو
یرده اوزیکچه نگ قاندا ی وه نه درجه ده اورگه یلگه نلگنی یلیب
قویشی ههر کیمنی قیزیقترسه کیرهك. «پراودا ووستوکا» غازیتاسی
بو حقه ده 5 مای تاریخلی نومروسنده شو توبه نده گیلهرنی آگلانادر:
دارالفنونده اوزیک تیلنی اورگه نیش اوچون 48 (قرق سکیز)
ساعت گنه وقت تعین ایتلگه ن. بر روس آغرانومی بو 48 ساعتک
اوزیک تیلی قورسینی تیگلگه نده ن سوک او تیلنی یلگه نیگه دائر
شهادتنامه آلتان وه تاجیکستانگه مسؤل تعلیماتچی بولوب تعین
ایتلگه ن. بو آراقدا شونی ههم قید ایتیلک که، تاجیکستانگه بارا-
درغان یرلیدن تاجیکچه یلیشی طلب ایتله در. آغرانوم تعین

ايتىلگەن يىرىگە كىلوب تاجىك دھقانلارغا زراعت سەر كىسىنى پرو-
ياغاندا ايتە باشلايدىر. او كىشى باشلاب خورازنى تعريف ايتمە كىچى
بولغان. فقط تىل بىلگەن اقدى قورغور اوزىكچەدە بو قوشغا
نیمە دىيىلگەننى بىلمەيدىر. اويلاپ اويلاپ توروب «كو كورىكو» دىب
قىچقىروب يوبارادىر. او بونىگله خلقگه خورازنى تعريف ايتكەن
بولماقچى.

آرتىق «محترم» آغرانومنگ ايشى ايشە كگە كىلگەندە قانداى
قىلوب آگلالتقان بولىشىنى او قوچىلار بىزنگ اوزلەرى تعین ايتىنلەر.

قازاقلار آراسندا پىرلىلەشتىش

بوتون توركىستان غازىتالارى «بوتون دقتلەر پىرلىلەشتىش
ايشى اوستىگە توپلانغان» دىب يازادىرلار. اورتا آسيا پىروسى
شونداى دىب باقىروب اوتورگەنى كەبى يەگى توبە قىلغان انعامدە
«پىرلىلەشتىش» نىگ «باخشى كىتىشەن» اونگ كوب «پوتوقلە-
رەندەن» بحث ايتوب مدحىەسنى سويلەيدىر. بو «پوتوقلەر» دەمن
برىسنى بىز ايمدىگە يوقارىداكى اورتا آسيا دارالفنونىدە اوزىك
تېلىتىگ اورگە نىلىشى حادثەسندە كوردوك. او پىردە اوزىك تىلى
پىرنە خورازنىگ قىچقىرىشى، ايشە كىگ ھاراشى اورگە تىلەدر.
بو بر دارالفنون ايشى ايمەس عادتاً بر حيوانات باغچەسى ايشىگە
اوخشایدىر.

مەنە سىزگە توركىستاننىگ قازاقلارى اىچىدە كى حال: بو پىردە
ايمىدىگەچە ايشەك «ھاراشى» ايشىتىلمەگەن بولسا ھەم ايشى يامان بر
حالدادر. بو يىلنىگ 21 نچى يانوارندە قازاغىستان اجرائومىتەسى
بوتون قومىسارلىقلارغا برنچى ماىگەچە «پىرلىلەشتىش» مسئلەسى
اوپون حاضرلىق كورىشلەرىنى امر ايتكەن. بو حاضرلىق پلانىدە
بوتون ادارەلەردە روسلەرگە قازاق تىلىنى ۋە اوتىلدە ايشى يورگە-
زىشىنى اورگە تەدرگەن ھەم قازاقلارنى حاضرلاش قورسلەرى

آچیشدان گنه عبارت ایدی. حقیقته بو ره فورمنگ باشندا معارف قومیسارلینک توریشی کیرهک ایدی. حالبوکه تیکشیریش نتیجهسنده معارف قومیسارلینک ایشلهرنی قازاقچا یورتیشنی لازم همه تاپما. غانلی کوربلگن باشقا قومیسارلقلاردا طبیعی معارف قومیسارلنی آرقاسندان کیتگه نلهر.

تجارت قومیسارلنی اوزینک یرلیله شتریله درگن هیچ بر تورلو ایشی بولماغانینی سویله گن. مالیه قومیسارلنی ایسه یازو ما کینهسی وه ما کینه یازوچیلاری یوقلیغی آرقاسندا بوقونوب اوتوره در. ساغلیقنی ساقلاش قومیسارلنی یرلیله شتریشگه هیچ بر احتیاج هم سیزمه گنی که بی زراعت قومیسارلنی ده کوچه به وه یاریم کوچه به اهلینی اور- ناشترو که بی مهم ایشله ری بولغان بر زمانده بونده ی مهیده چویده ، ایشله ر بله ن کیچیره لک وقتی بولماغانی سویله پدر.

بونگله مليله شتریش میدانیده هیچ بر نهرسه قیلنمای توره در دیسهک حقسزلق قیلغان بولامز. اونگچون بو ساحه ده گی بر قانچا «یوتوقلهر» فی شو یرده ساناب کیتمه کچی بولامز.

قازاغستان محتکشله ری اتقاقی (Profsoyuz) بوییلنگ ده قابر آیندان اتقاق اداره یورتینی تازالاجی خانون اورینی یرلیله شتر- پشگه قرار یرگن.

قازاغستان نقلیات خدمتچیله ری اتقاقی فییرالده ن خط-خبر ناشوچی وه تورت تازالاجیلار وظیفه سینی یرلیله شتریشنی اویلاب توره در.

زراعت قومیسارلنی 2 قاراوول و 7 آباقار قازاقنا یر یریشنی قبول ایتکه ن.

قازاغستان یول شرکتی برنچی اوکتابرده ن بر قازاق خدمتچیسو وه 1931 نچی ییل یانواردا بر قازاقچا ما کینه یازوچیسو آلیشغا وعده یرگن.

ساغلىقنى ساقلاش قوميسارلىقى 3 قازاق مالايغا يېرىم يىلگە
راضى بولغان.

مەنە بولەر موسقوانىڭ ساتقىن آگەتلەرى تىلنە «قازاغانى
يىرىلەشتىش»، «ئەگبە كىشى قازاق» غازىتاسىنىڭ تىلنە ايسە
«قازىقلاندىرمايدى، غىزابلاندىرادى» دىپ آتالادىر.

قازاغانىستانە مەكتەپ ايشلەرى.

قازاغانىستان معارف قوميسارى مانايەف موسقوا «ايزوستىه» سنده
(25. IV 30) قازاغانىستان مەكتەپ مەسىلەلەرگە دائىر مەھم معلوماتلار
بىرەدر.

قازاغانىستانە آلتى يارىم مىليون اھالى ياشايدىر. بار مەكتەبلەر يالغوز
334 مىڭ بالا آلا بىلەدرگە بولە مەكتەپ ياشىنداكى قازاق بالالارىنىڭ
يوزدەن 37سى دىمە كىر. تەلىم وە تەربىيە ھىيىتى 8.000 كىشىدەن عبارتدۇر.
بونلەرنىڭ دە يوزدەن 37سى اورتا درجەدە مەھسۇل كورگەن آداملاردۇر.
اگر قازاق مەھسۇلەرى آيرىم آلسا يوزدەن 15ى گىنە اورتا مەھسۇللىدۇر.
مەھسۇلەرنىڭ قالغان قىسمى ايسە تەلىم وە تەربىيە نەقتە نەزەردەن مەھسۇلە
كەشىلەردۇر. يىش يىللىق تەلىم وە تەربىيە پائالىيىتى ايشكە آشيرا بىلەمەك اوچون
13.760 ابدائى مەكتەپ مەھسۇلى تەشمەيدۇر. بونلەرنىڭ 8.000ى قازاق
مەكتەبلەرى احتىياجى اوچون. بو 13.760 مەھسۇلنىڭ شو آلدىمىزداكى 3
سەنە اچىندە مەھسۇل بولىش كىرەك.

بەرلەن دەن خەبەر.

«ماتەن» غازىتاسىدا افضل بىك وقەسسىدە اسمى آتالغان بەرلەن
ساويت سفارتخانىسى مەھسۇلەرنەندەن مەھسۇلەسىكى او مقاله چىقاندان
اىكى كون كىين موسقواغا چىوناب كىتگەن.

باشقارما.

Yach Turkistan

(Le Jeune Turkestan) No. 7-8

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

باشقارمادان :

يولمىزگە توغرى كىلگەن بوتون يازولار اوچون
مجموعەمىزنىڭ يېتىلەرى آچىقدىر .
باسىلماغان يازولار قايتارىلماس .

آبونە شىرتلەرى :

يىللىقى	—	2 دولار
آلتى آيلىقى	—	1,2 دولار
اوچ آيلىقى	—	60 سەنت
آيرىم نىسخەسى	—	20 سەنت

مجموعەمىزگە تىيوشلى ھەر تورلى يوللانمىلار اوچون آدرەس :

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

www.ewlat.org

www.uighurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى